

HØRINGSNOTAT

REVIDERING AV FORSKRIFT OM RETTIGHETER OG BRUK AV TVANG UNDER OPPHOLD I BARNEVERNINSTITUSJON

Innhold

1. Innledning.....	3
2. Bakgrunnen for forslaget.....	4
3. Departementets forslag.....	5
3.1 Generelle bestemmelser	5
3.1.1 Forskriftens formål	5
3.1.2 Forskriftens virkeområde.....	6
3.1.3 Medisinsk tilsyn og behandling, oppbevaring av økonomiske midler og innsyn i opplysninger	6
3.2 Vern om personlig integritet.....	6
3.2.1 Innledningsvis om vern om personlig integritet	6
3.2.2 Forsvarlig omsorg for den enkelte.....	8
3.2.3 Trygghet og trivsel for alle på institusjonen	9
3.2.4 Nærmere eksempler som belyser grensedragningen mot vernet av den personlige integritet	9
3.2.5 Departementets forslag.....	10
3.3 Bruk av fysisk makt.....	11
3.4 Retten til å bevege seg utenfor institusjonens område	13
3.4.1 Regler som gjelder for alle beboere uansett plasseringsgrunnlag	13
3.4.2 Særskilte regler for beboere plassert med hjemmel i atferdsbestemmelsene	14
3.5 Retten til å bevege seg fritt innenfor institusjonens område	16
3.5.1 Regler som gjelder for alle beboere uansett plasseringsgrunnlag	16
3.5.2 Særskilte regler for beboere plassert med hjemmel i atferdsbestemmelsene	16
3.6 Samvær og besøk i institusjonen	18
3.6.1 Regler som gjelder alle beboere uansett plasseringsgrunnlag	18
3.6.2 Særskilte regler for beboere plassert med hjemmel i atferdsbestemmelsene	18
3.7 Bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler	19
3.7.1 Regler som gjelder for alle beboere uansett plasseringsgrunnlag	19
3.7.2 Særskilte regler for beboere plassert med hjemmel i atferdsbestemmelsene	22
3.8 Kroppsvisitasjon.....	23
3.9 Ransaking av rom og eiendeler	25
3.10 Beslaglegging, tilintetgjøring og overlevering til politiet	26
3.11 Urinprøver	27
3.11.1 Regler som gjelder for alle beboere uansett plasseringsgrunnlag	27
3.11.2 Særskilte regler for beboere plassert med hjemmel i atferdsbestemmelsene	28
3.12 Rømming.....	29
3.13 Korrespondanse.....	30
3.14 Bruk av ”faser” som behandlingsmetode	30
3.15 Dokumentkravene i forskriften.....	31
3.16 Klage over brudd på forskriften	32
4. Økonomiske og administrative konsekvenser	35
5. Departementets forslag til revidert forskrift	35

1. Innledning

Formålet med barnevernloven og forskriftene som gjelder barneverninstitusjoner er samlet å legge til rette for en god og formålstjenelig omsorg og behandling under oppholdet i institusjonen, samtidig som beboernes rettssikkerhet ivaretas. Barn og unge på institusjon skal i størst mulig grad ha et normalt liv og institusjonene skal gi dem den omsorg og behandling de har behov for. Menneskerettighetene, herunder Den europeiske menneskerettskonvensjon og FNs barnekonvensjon, gir rettigheter til barn plassert på institusjon og setter rammer for bruk av tvang. Barnevernloven og forskriftene til loven er basert på dette.

Barnevernloven § 5-9 omhandler rettigheter og bruk av tvang overfor barn og unge plassert i barneverninstitusjon. Nærmere presiseringer er fastsatt i Forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold på barneverninstitusjon med hjemmel i § 5-9 fjerde ledd. Forskriften er fra 2002 og erstattet forskrift av 9. februar 1993. Forskriften gjelder for statlige institusjoner, jf. barnevernloven § 5-1 og private og kommunale institusjoner som er godkjent av statlig regional myndighet, jf. barnevernloven § 5-8. I tillegg gjelder forskriften for enslige mindreårige asylsøkere plassert i omsorgssentre som omfattes av barnevernloven kapittel 5 A, se § 5A-7.

Dagens forskrift inneholder bestemmelser som ivaretar den enkeltes personlige integritet og rettssikkerhet under institusjonsoppholdet. Videre inneholder den bestemmelser om hvilke tvangstiltak institusjonen kan benytte overfor beboerne. Det følger av legalitetsprinsippet at inngrep i rettighetene må ha hjemmel i lov. Er ikke tvangen regulert i lov eller forskrift er det ikke adgang til å benytte seg av slik tvang.

En grunnleggende menneskerettighet er nedfelt i forskriftens § 5. Det følger av bestemmelsen at institusjonen skal drives på en slik måte at den verner om den personlige integritet. Beboeren skal være sikret å ha visse verdier i fred, og hver og enkelt skal vises respekt. Rettigheten innebærer blant annet en rett for barnet til å bestemme i personlige spørsmål og ha samvær med de personer det ønsker. Dette gjelder imidlertid bare så langt det er forenlig med beboerens alder og modenhet, formålet med oppholdet og institusjonens ansvar for driften, herunder ansvaret for trygghet og trivsel. Forholdet mellom vern om personlig integritet og institusjonens ansvar for å gi beboeren forsvarlig omsorg og behandling er en sentral del av dette høringsnotatet.

Andre rettigheter som er uttrykkelig omtalt i forskriften er retten til å bevege seg fritt innenfor og utenfor institusjonens områder og retten til besøk på institusjonen. Videre er det ikke tillatt å føre kontroll med beboernes korrespondanse og beboeren skal fritt kunne benytte seg av telefon under oppholdet. Også disse rettighetene kan det gjøres begrensninger i på nærmere angitte vilkår.

Forskriften inneholder bestemmelser som gir hjemmel for å benytte tvang. For eksempel kan det på visse vilkår foretas kroppsvisitasjon, ransaking av rom og eiendeler, beslaglegging og tilintetgjøring av rusmidler og farlige gjenstander og tilbakeføring ved rømming. Felles for all bruk av tvang er at den må baseres på en individuell og konkret vurdering i forhold til den enkelte beboer ut i fra angitte vilkår. Deretter må det fortløpende vurderes om det er behov for å opprettholde begrensningene.

Forskriften har et eget kapittel for barn som er atferdsplassert med hjemmel i §§ 4-24 og 4-26. På områder hvor det ikke er gitt særregler for disse beboerne, gjelder de alminnelige reglene ellers i forskriften. Kapittelet omfatter også beboere som er plassert ved midlertidig vedtak etter § 4-25 annet ledd annet punktum. Kapittelet gir hjemmel for å vedta mer bruk av tvang enn overfor barn og unge som er omsorgsplassert. Departementet kommer til å opprettholde denne inndelingen i forskriften. I høringsnotatet finner vi det likevel hensiktsmessig å behandle de enkelte bestemmelser etter emne/tema. Dette er for å lette oversikten for leseren.

2. Bakgrunnen for forslaget

Departementet har sett det som viktig at rettighetsforskriften inneholder den nødvendige balanse mellom beboernes behov for vern om sin integritet, og institusjonens behov for å kunne anvende tvang i konkrete tilfeller der dette anses påkrevd. Departementet følger praktiseringen av regelverket nøye, og vurderer fortløpende behovet for endringer for å sikre at regelverket er tilpasset de utfordringer dette området krever. I flere sammenhenger i den senere tid har departementet gitt uttrykk for at man ser et behov for å justere regelverket på enkelte områder og dessuten gjøre det lettere tilgjengelig. Departementet har varslet at man vil foreta en full gjennomgang av rettighetsforskriften, der siktemålet vil være hvordan en best mulig kan styrke behandlingen av den enkelte ungdoms problemer.

Departementet har mottatt mange innspill til endringer og presiseringer i rettighetsforskriften. Innspillene har kommet fra både private og kommunale institusjoner, fra flere kommuner, fra fylkesmenn, fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og ulike regioner i Barne-, ungdoms- og familieetaten, fra ulike fagorganisasjoner og arbeidsgiversammenslutninger og fra politiet. Disse innspillene har gitt nyttige bidrag til departementets arbeid med revideringen av forskriften.

Kunnskap om dagens institusjonsbarn viser en klar tendens til at institusjonene står overfor større og mer komplekse utfordringer enn tidligere. Forskning viser at tidligere barnevernsbarn som har hatt tiltak grunnet atferdsavvik eller rusmiddelmisbruk klarer seg dårligst som voksne. Fra forskningen vet vi også at mangel på kontroll og grensesetting i institusjoner kan føre til at ungdommer bruker rusmidler uforstyrret under institusjonsoppholdet. Manglende kontroll øker også risikoen for en smitteeffekt av rusmiddelmisbruk blant ungdommer i institusjoner. Departementet har fått signaler fra barneverninstitusjonene om at de kommer i situasjoner der de opplever å ha begrenset mulighet til å gripe inn.

Fylkesmennene mener at barn som plasseres på barneverninstitusjon både har større og mer omfattende atferdsproblemer og rusproblemer enn tidligere. Et annet område som trekkes frem er rømminger fra barneverninstitusjoner, hvor blant annet enkelte politidistrikt mener oppfølgingen av disse ungdommene er utilstrekkelig.

Problembeskrivelsen over tilsier at barn som i dag bor på barneverninstitusjon har større behov for omsorg og beskyttelse enn tidligere. I tillegg byr den samfunnsmessige utviklingen på nye utfordringer i å begrense ungdommers kontakt med nettverk som kan fremme negativ utvikling. Dette som en følge av økt tilgang til elektroniske kommunikasjonsformer. Faren for å vedlikeholde og utvikle antisosial atferd er derfor langt større enn tidligere.

Det kan se ut til at institusjonene mer enn tidligere utøver tvang. Fylkesmennene rapporterer en økning av antall tvangsprotokoller fra 2008 til 2009. Tvangsprotokollene omhandler

ransaking, bruk av tvang i akutte faresituasjoner, urinprøvetaking, beslaglegging av farlige gjenstander/rusmidler, og begrensninger i bevegelsesfrihet. Rusrelatert kontroll er stor og utgjør en stor del av registrert tvangsbruk.

Som nevnt er det i dag mange bestemmelser i forskriften som hjemler bruk av tvang. For eksempel kan det i enkelte nærmere tilfeller tas urinprøver, beboerne kan fratras mobiltelefon og de kan i perioder nektes å forlate institusjonen. Departementet foreslår ikke i særlig grad nye tvangshjemler da det etter vår oppfatning allerede finnes hjemler som dekker de aktuelle områder. Vi ser imidlertid at det kan være behov for å tydeliggjøre den adgangen til bruk av tvang som allerede eksisterer.

Med bakgrunn i ovenstående har departementet gjennomgått rettighetsforskriften med sikte på mulige forbedringer og presiseringer. I arbeidet har blant annet vurderingen av forholdet mellom vern av individuelle rettigheter og behovet for beskyttelse av ungdommen stått sentralt. For å sikre rett hjelp er det viktig å beskytte barnet når det utsetter seg for situasjoner som kan virke negativt forsterkende på dets trygghet og utvikling. For å beskytte ungdommen må det derfor av og til settes begrensninger for eksempel i ungdommens bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler eller i adgangen til fritt å bevege seg innenfor og utenfor institusjonen. Departementet ønsker i dette høringsnotatet å sette et særlig fokus på institusjonenes plikt til å gi ungdommene de har påtatt seg ansvaret for god og forsvarlig omsorg og behandling. I denne forbindelse vil vi søke å utdype hvilke muligheter og begrensninger som ligger i dette omsorgsansvaret.

Mange av reglene i rettighetsforskriften fordrer en konkret skjønnsmessig vurdering av om vilkårene for tvangsbruk er til stede. Skal reglene fylle sitt formål, er det viktig at de ansatte ved institusjonene er seg bevisst dette ansvaret og utøver sitt skjønn på en god faglig og etisk måte. Det er viktig at ungdom på institusjon møtes med grenser og med voksne som i kraft av sin autoritet hindrer ungdom i å skade seg selv eller andre. Departementet mener at satsingen på opplæringen av de ansatte i barneverninstitusjoner må styrkes med tanke på hvilke restriksjoner det er mulig å sette inn og hvordan dette gjøres korrekt. Ensartet praksis av regelverket er i seg selv et mål. Det må imidlertid understrekes at selv om regelverket presiseres, vil det i de konkrete situasjonene man står overfor, være nødvendig å utøve skjønn innenfor de rammer regelverket setter. Det kan være vesentlige forhold i den konkrete situasjonen som er forskjellig fra situasjoner det kan synes naturlig å sammenligne seg med. Det er derfor ikke mulig, heller ikke ønskelig, å fastsette eksakte rammer for innholdet i de ulike skjønnstemaene. Vi ønsker likevel å søke å klargjøre regelverket der det er mulig ved hjelp av eksempler og tolkningsmomenter.

3. Departementets forslag

3.1 Generelle bestemmelser

3.1.1 Forskriftens formål

Formålet med forskriften er sammen med barnevernloven å legge til rette for god og formålstjenelig omsorg og behandling under oppholdet i institusjonen, samtidig som beboernes rettssikkerhet ivaretas. Departementet mener det kan være hensiktsmessig å innta en formålsbestemmelse i forskriften. Ved eventuell tolkningstvil vil formålsbestemmelsen kunne være et nyttig moment. En formålsbestemmelse vil også synliggjøre behovet for hele tiden både å gi best mulig omsorg og behandling, og samtidig ivareta de rettssikkerhetsmessige aspektene. Departementet foreslår derfor at det nedfelles i forskriften

at formålet er å sikre at beboerne får forsvarlig omsorg og behandling i institusjonen og at beboerne blir behandlet hensynsfullt og med respekt for den enkeltes integritet. Departementet foreslår også at det i selve forskriftsteksten gis en nærmere omtale av enkelte momenter som ligger i begrepet forsvarlig omsorg, jf. høringsnotatet punkt 3.2. Vi søker med dette å forklare hva som ligger i omsorgsansvaret og hvilke begrensninger som kan settes overfor beboeren ut i fra dette omsorgsansvaret.

3.1.2 Forskriftens virkeområde

Forskriften gjelder ved plasseringer i institusjoner som omfattes av barnevernloven kapittel 5. Dette omfatter både statlige institusjoner og private og kommunale institusjoner godkjent av statlig regional barnevernmyndighet, Bufetat. I tillegg gjelder forskriften for enslige mindreårige asylsøkere plassert i omsorgssentre som omfattes av barnevernloven kapittel 5 A, se § 5A-7. Bestemmelsen viser til at barnevernloven § 5-9 med tilhørende forskrifter gjelder tilsvarende for omsorgssentre. Departementet ønsker derfor å presisere dette i forskriftens bestemmelse om virkeområde.

Ungdom som er dømt til fengselsstraff kan i særlige tilfeller gjennomføre straffen i en barneverninstitusjon dersom oppholdet er nødvendig for å bedre domfeltes evne til å fungere sosialt og lovlydig eller andre tungtveiende grunner taler for det, jf. straffegjennomføringsloven § 12. Gjennomføring av straff i barneverninstitusjon kan for eksempel være aktuelt når ungdommen allerede var plassert på institusjonen da han/hun begikk den straffbare handlingen. Hvis straff skal gjennomføres i en barneverninstitusjon, skal barnevernloven med forskrifter komme til anvendelse, herunder rettighetsforskriften. Hvis det ikke er mulig å gjennomføre straffen i overensstemmelse med rettighetsforskriften, må gjennomføringen skje i annen institusjon eller i fengsel. Hvis ikke et annet tiltak er aktuelt, må kriminalomsorgens vilkår tilpasses rettighetsforskriften.

Dette innebærer at rettighetsforskriften også gjelder for ungdom som plasseres i barneverninstitusjon for å gjennomføre straff etter straffegjennomføringsloven § 12.

3.1.3 Medisinsk tilsyn og behandling, oppbevaring av økonomiske midler og innsyn i opplysninger

Departementet foreslår videre av forskriftstekniske og pedagogiske grunner å flytte bestemmelsene om medisinsk tilsyn og behandling, oppbevaring av økonomiske midler og innsyn i opplysninger til kapittel 1. Dette er alle bestemmelser av mer overordnet og generell karakter. Av praktiske grunner foreslår departementet dessuten å samle dagens § 4 og § 12 i én felles bestemmelse om innsyn i opplysninger.

3.2 Vern om personlig integritet

3.2.1 Innledningsvis om vern om personlig integritet

Vernet om personlig integritet er en grunnleggende menneskerettighet. Inngrep i denne krever derfor hjemmel i lov. Barnevernloven § 5-9 er en slik hjemmel. Bestemmelsens første og annet ledd lyder:

”Institusjoner skal drives slik at barna selv kan bestemme i personlige spørsmål og ha det samvær med andre som de ønsker, så langt dette er forenlig med barnets alder og

modenhet, med formålet med oppholdet, og med institusjonens ansvar for driften, herunder ansvar for trygghet og trivsel.

Barna skal ha rett til å bevege seg både i og utenfor institusjonens område, med de begrensninger som fastsettes av hensyn til behovet for trygghet og trivsel. For barn som er plassert på grunnlag av et vedtak eller samtykke som nevnt i § 4-24 eller § 4-26, kan institusjonen begrense adgangen til å forlate området i den utstrekning det er nødvendig etter vedtakets formål.”

Det fremgår blant annet av bestemmelsen at barnets rett til selvbestemmelse ikke strekker seg lenger enn det som er forenelig med dets alder og modenhet og institusjonens ansvar for trygghet og trivsel.

I forarbeidene til § 5-9, se Ot.prp. nr. 44 (1991-1992) s. 76, uttales det at ”for tiltak som skal ivareta et barns bo- og omsorgsbehov vil utgangspunktet være at utøvelsen av foreldreansvaret setter nødvendige grenser. Her vil retningslinjen være foreldres rett til å intervenere. Departementet viser til § 5-9 første ledd”. Videre er det uttalt i forarbeidene at ”når det gjelder barn vil for øvrig foreldreansvaret være grunnlag for å sette grenser for bevegelsesfriheten”.

Det er på denne bakgrunn naturlig å forstå begrepet ”trygghet og trivsel” i § 5-9 som at det omfatter institusjonens ansvar for å gi omsorg. Videre er det naturlig å forså ”trygghet og trivsel” både som trygghet og trivsel for den enkelte, og trygghet og trivsel for alle på institusjonen. Departementet finner det hensiktsmessig å skille disse to typer situasjoner. Vi ønsker derfor å benytte begrepene ”ansvar for å gi forsvarlig omsorg” og ”omsorgsansvar” når det er snakk om trygghet, trivsel og omsorg for den enkelte beboer. Videre vil ”hensynet til trygghet og trivsel” benyttes når det er snakk om trygghet, trivsel og omsorg for alle på institusjonen.

20. april 2007 ble det oppnevnt et offentlig utvalg som utredet alternative straffereaksjoner overfor unge lovbrytere. I NOU 2008:15 Barn og straff på s. 170 uttaler utvalget:

”Utvalget har i sitt arbeid erfart at barneverntjenestens ansatte ofte oppfatter det som uklart hvilke hjemler de har til bruk av tvang overfor barn i institusjon. Etter utvalgets vurdering er det uholdbart å ha en situasjon der det er uklart både hvilke grenser som følger av lovgivningen og når tvang er etisk riktig og behandlingsfaglig forsvarlig. Dette krever klargjøring. Bruk av tvang er av slik karakter at det kreves klar lovhjæmmel. Utvalget anser det derfor som nødvendig at det klargjøres i barnevernloven med forskrifter hvilken adgang barneverntjenesten har til bruk av tvang overfor barn med alvorlige atferdsvansker. Utvalget vil i denne forbindelse peke på at når institusjonene har den daglige omsorgen for barn med atferdsvansker, har institusjonen også et særlig ansvar for ivaretagelse av barnet. Dette omsorgsansvaret kan gjøre det påkrevd å gripe inn overfor barn ”i drift”. Utvalget mener det er nødvendig at det utarbeides retningslinjer for hvilket ansvar institusjonen har i denne forbindelsen.

Selv om utvalget anser det som nødvendig å åpne for bruk av tvang overfor barn med alvorlige atferdsvansker, vil utvalget påpeke at bruk av tvang i mange tilfeller kan unngås ved at barnevernet har tilstrekkelige ressurser til å håndtere situasjoner som oppstår før de eskalerer. Dette krever tilstrekkelig og kompetent personale.

Spørsmålet om i hvilken grad tvang skal kunne benyttes overfor barn med alvorlige atferdsvansker, er omfattende og krever grundige utredninger. Det faller utenfor utvalgets mandat å gå nærmere inn på dette spørsmålet. Utvalget foreslår derfor, på bakgrunn av den

usikkerhet som hersker på området, at dette spørsmålet gjennomgås nærmere av Barne- og likestillingsdepartementet.”

Institusjonen utøver den daglige omsorg for barnet i foreldrenes sted, og må således kunne fastsette enkelte begrensninger for å ivareta omsorgen for barnet. Imidlertid er det en grense for hvilke inngrep som kan gjøres i kraft av omsorgsansvaret. Inngrep i beboerens integritet som ikke ligger innenfor det som følger av omsorgsansvaret, eller ansvaret for trygghet og trivsel, krever en egen hjemmel i forskriften. Dette betyr for eksempel at institusjonen ut i fra omsorgsansvaret kan nekte en ungdom å delta på en fest, mens det kreves særskilt hjemmel i forskriften dersom det er behov for å nekte ungdommen å forlate institusjonen i flere dager.

Departementet har fått mange innspill om forholdet mellom på den ene side retten til personlig integritet og på den annen side institusjonens ansvar for å gi den enkelte beboer forsvarlig omsorg og hensynet til trygghet og trivsel for alle på institusjonen. I enkelte situasjoner kan institusjonene oppleve at dette forholdet byr på utfordringer for personalet.

Av disse grunner ønsker departementet å belyse innholdet i ansvaret for å gi forsvarlig omsorg og hensynet til trygghet og trivsel for alle på institusjonen nærmere. Videre ønsker vi å belyse grensen mellom på en ene side personlig integritet og på den annen side omsorgsansvaret og hensynet til trygghet og trivsel. Departementet er av den oppfatning at grensen allerede følger av gjeldende rett, men vi ønsker likevel å beskrive den nærmere i dette høringsnotatet.

I det følgende vil vi først utdype hva som ligger i begrepene ”forsvarlig omsorg” og ”trygghet og trivsel for alle på institusjonen”. Deretter vil den nærmere grensedragningen mot vernet av den personlige integritet bli belyst med noen eksempler. Vi gir imidlertid ingen uttømmende beskrivelse av hva som ligger i institusjonens omsorgsansvar og hensynet til trygghet og trivsel. Omsorg for den enkelte og trygghet og trivsel for alle vil være et ansvar som institusjonen også plikter å oppfylle på andre områder enn de som omtales i høringsnotatet.

3.2.2 Forsvarlig omsorg for den enkelte

Institusjonen har en plikt til å ivareta omsorgen for den enkelte beboer som oppholder seg der. God omsorg vil blant annet innebære at institusjonen gir beboeren vern og beskyttelse, slik at vedkommende ikke utsetter seg selv eller andre for fare. Tydelige rammer for å sikre barnets trygghet og gode utvikling er sentralt. Oppfølging av beboerens skolesituasjon og fritidsaktiviteter er også en naturlig del av omsorgsansvaret. Stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen vil være viktig. Institusjonen skal videre bidra til at beboeren trives, opplever mestring og blir sett og hørt. Det å lære beboeren å forholde seg til et fellesskap, herunder respekt og toleranse, er også viktige elementer i omsorgen for den enkelte.

Barnets beste skal ligge til grunn for utøvelsen av omsorgen, og målet er å gi omsorg og hjelp som skal bidra til varige, positive endringer i beboerens liv. Samtidig som institusjonen skal ivareta sitt omsorgsansvar, har de også plikt til å verne om den enkeltes personlige integritet. For å avgjøre om en handling omfattes av institusjonens omsorgsansvar er det naturlig å ta utgangspunkt i hva som er god og forsvarlig foreldreomsorg. Dette betyr blant annet at ungdommen skal passes på og følges opp, og ikke overlates til seg selv.

3.2.3 Trygghet og trivsel for alle på institusjonen

Departementet vil innledningsvis bemerke at når det gjelder institusjonens omsorgsansvar for den enkelte beboer, vil det ha betydning at beboeren oppholder seg i et fellesskap. Det å lære beboeren å forholde seg til et fellesskap, herunder respekt og toleranse er viktige elementer i omsorgen for den enkelte. Således henger omsorgsansvaret og hensynet til trygghet og trivsel sammen.

Institusjonen har et ansvar for alle barn og unge som bor der. Institusjonen skal utøve den daglige omsorg, både for de som er omsorgsplassert og for de som er atferdsplassert. Institusjonen må ved utøvelsen av omsorgen både ta hensyn til den enkelte og fellesskapet. Hensynet til den enkelte må noen ganger vike for hensynet til fellesskapet. Det innebærer at beboerne må finne seg i visse innskrenkninger i sin rett til selvbestemmelse og personlige frihet av hensyn til alles trygghet og trivsel. Det kan derfor i enkelte tilfeller settes begrensninger i personlig integritet som følge av at ungdommen bor på en institusjon.

Departementet er på denne bakgrunn av den oppfatning at det må skilles mellom fellesrom og den enkelte beboers rom når det settes inn begrensninger overfor den enkelte beboer. I institusjonens fellesrom må hensynet til fellesskapet veie tungt. Fellesrommet skal være åpent for alle, hvor den enkelte kan føle seg trygg og oppleve tilhørighet. Fellesrom er en viktig arena for å lære sosiale ferdigheter, som respekt og toleranse for andre. Derfor må institusjonen, som en del av hensynet til trygghet og trivsel for alle på institusjonen, enkelte ganger kunne sette begrensninger i den enkeltes selvbestemmelse.

På bakgrunn av institusjonens ansvar for alle som oppholder seg på institusjonen, herunder hensynet til alles trygghet og trivsel, har institusjonen anledning til å fastsette husordensregler. Husordensreglene kan imidlertid ikke innskrenke beboernes rettigheter mer enn det som følger av omsorgsansvaret og hensynet til trygghet og trivsel.

3.2.4 Nærmere eksempler som belyser grensedragningen mot vernet av den personlige integritet

Departementet er kjent med tilfeller hvor beboerne har hengt opp nazi-plakater eller pornografiske plakater, eller har hatt på seg klær med narkotikapropaganda. Spørsmålet er om institusjonen ut fra sitt omsorgsansvar og hensynet til trygghet og trivsel kan begrense en beboers adgang til fritt å gi uttrykk for sine meninger, i form av plakater, klær osv.

Hvis beboer i et fellesrom har hengt opp plakater med et ulovlig innhold, eller et innhold som er egnet til å støte eller skape konflikter mellom de som bor på institusjonen, må institusjonen ha anledning til å be beboeren ta plakatene ned. Retter ikke beboeren seg etter anmodningen, må institusjonen ha adgang til å fjerne plakatene av hensyn til alles trygghet og trivsel.

Har beboeren slike plakater på eget rom, vil det være mindre adgang til å begrense beboerens adgang til å uttrykke seg fritt. Institusjonen må likevel som en del av omsorgsansvaret ha anledning til å be beboeren om ta disse ned. Har plakatene et ulovlig innhold, må institusjonen ha adgang til å fjerne plakatene.

Plakater som har et lovlig innhold kan likevel virke støtende på andre. Der slike plakater er hengt opp på en beboers rom, skal institusjonen av hensyn til respekt og toleranse for andre beboere, rettlede og veilede den enkelte beboer. Den enkelte beboer er en del av et fellesskap. Rettleddning skal ta sikte på å skape en forståelse hos den enkelte beboer slik at denne selv kan velge å ta plakatene ned. Ønsker beboeren likevel ikke å ta plakaten ned, mener departementet

at institusjonen ikke fysisk kan fjerne plakaten. Det kan selvsagt være uheldig at en ungdom som er plassert på en institusjon på grunn av rusproblemer tapetserer veggene på rommet sitt med rusforherliggende plakater. Her må det imidlertid arbeides med god faglig metode med sikte på å få ungdommen selv til å ta de ned.

Klær med symboler og klær som gjenspeiler en bestemt type holdning/identitet må betraktes som et individs rett til uttrykksfrihet. Dersom beboeren bruker klær som virker støtende på andre beboere, for eksempel t-skjorte med narko-propaganda, skal institusjonen av hensyn til respekt og toleranse for andre beboere, rettlede og veilede den enkelte beboer. Institusjonen kan ikke med makt ta t-skjorten av ungdommen. Det er derfor viktig at institusjonens ansatte benytter sin faglige kompetanse i slike tilfeller.

Et annet eksempel kan være at det i noen tilfeller vil være behov for å beskytte beboere mot hverandre. Derfor må det også være adgang til å nekte beboere å være på samme rom hvis det er mistanke om at enkelte av beboerne trakasserer en annen beboer som oppholder seg på rommet eller utnytter en beboer seksuelt. Institusjonen må også ut fra sitt omsorgsansvar og hensynet til trygghet og trivsel kunne bestemme at flere beboere ikke har anledning til å oppholde seg på samme rom på kvelds- nattestid, for at beboerne skal få tilstrekkelig med søvn. Dette er blant annet viktig for at ungdommen skal kunne konsentrere seg på skolen. Beboernes alder og modenhet og aldersspennet mellom beboerne vil være av betydning for om slike begrensninger kan settes og i hvilket omfang. Det vil være større adgang til å sette begrensninger av denne typen overfor en 12 åring enn overfor en 17 åring. Det kan også være større behov for å beskytte en umoden og naiv ungdom enn en ungdom som klarer å ta vare på seg selv.

På samme måte må institusjonen på bakgrunn av sitt omsorgsansvar og ansvaret for trygghet og trivsel, også kunne fastsette begrensninger i beboernes anledning til å snakke i telefonen om natten eller under felles måltider. En absolutt telefonnekt vil imidlertid være et slikt inngrep i den personlige integritet at det kreves en egen hjemmel i forskriften. Hjemmel for å nekte telefonbruk er i dag fastsatt i forskriften § 22 når det gjelder atferdsplasserte, se punkt 3.7.

Det kan også være behov for å sette begrensninger når det gjelder beboernes adgang til å bevege seg utenfor institusjonens område. Det kan for eksempel være behov for å hindre at beboerne oppholder seg utenfor institusjonen på sen kvelds- og nattestid, eller det kan være nødvendig å begrense kontakt med negative miljøer. I slike tilfeller vil institusjonen, som en del av omsorgsansvaret, kunne sette begrensninger for den enkelte ut i fra dennes alder og modenhet. Institusjonen kan likevel ikke som en del av omsorgsansvaret nedlegge et generelt forbud mot å forlate institusjonen. Dette vil være et inngrep i personlig integritet som krever egen hjemmel i forskriften. En slik hjemmel er i dag fastsatt i forskriften § 23 om begrensninger i adgangen til å bevege seg utenfor institusjonens område, se punkt 3.4.

3.2.5 Departementets forslag

Den grensedrøgning som er omtalt ovenfor følger som nevnt allerede av gjeldende rett. Departementet ønsker imidlertid i sterkere grad å synliggjøre institusjonens ansvar for å gi forsvarlig omsorg i tilknytning til bestemmelsen om vern om personlig integritet. Vi ønsker herunder å synliggjøre hva som ligger i omsorgsansvaret. Som nevnt må det her tas utgangspunkt i hva som er god og forsvarlig foreldreomsorg. Departementet vil derfor foreslå at det presiseres i forskriftsteksten at beboeren kan bestemme i personlige spørsmål så langt det lar seg forene med institusjonens ansvar for å gi forsvarlig omsorg, jf. forslag til § 7.

Videre foreslår vi å presisere i bestemmelsen at hensynet til trygghet og trivsel vil gjelde alle på institusjonen. Den enkelte beboer kan måtte finne seg i begrensninger ut i fra hensynet til andre på institusjonen.

Grensedragningen mellom hvilke begrensninger som kan iverksettes ut fra ansvaret for å gi forsvarlig omsorg og hvilke inngrep som etter sin karakter er så inngripende at det kreves særskilt hjemmel, kan by på utfordringer. Departementet har ved hjelp av eksemplene over forsøkt å klargjøre denne grensedragningen. Departementet forutsetter at institusjonen har et konstant fokus på denne problemstillingen og at de ansatte her benytter godt, faglig skjønn.

Departementet har også noen mindre forslag til omformuleringer i bestemmelsen om personlig integritet, men dette medfører ingen realitetsendring. Vi foreslår videre å flytte dagens regulering av samvær i § 5 annet ledd til § 10 uten at dette innebærer en materiell endring, se punkt 3.6.

Dagens forskrift benytter ulike formuleringer som grunnlag for å gjøre inngrep i beboerens rettigheter. Bestemmelsen om vern om personlig integritet benytter formuleringen ”formålet med oppholdet”. Andre bestemmelser benytter formuleringene ”vedtakets formål” og ”formålet med plasseringen”. Departementet ønsker å ha en mer enhetlig begrepsbruk da dette er formuleringer som betyr tilnærmet det samme. Departementet mener at det mest dekkende begrepet vil være ”formålet med plasseringen”. Vi foreslår derfor en omformulering i bestemmelsen om vern om personlig integritet, der ”formålet med oppholdet” byttes ut med ”formålet med plasseringen”. Dette vil gjelde også andre bestemmelser i forskriften og omformuleringen vil derfor være gjennomgående i høringsnotatet.

Departementet foreslår også at den generelle bestemmelsen i dagens § 2 om forbud mot å gjøre inngrep i beboerens rettigheter ved avtaler, husordensregler og lignende plasseres etter hovedregelen om vern om den personlige integritet i kapitlet om beboernes rettigheter. Det er ikke foreslått vesentlige endringer i innholdet i bestemmelsen, men vi vil vise til at de husordensregler som fastsettes ikke kan gå lenger enn de begrensninger som kan fastsettes ut i fra institusjonens omsorgsansvar eller av hensyn til trygghet og trivsel. Det kan ikke fastsettes generelle regler som er et inngrep som krever særskilt hjemmel i forskriften, og som krever en konkret og individuell vurdering. Dette betyr for eksempel at det ikke i husordensreglene kan innføres generelt forbud mot mobiltelefoner på institusjonen.

3.3 Bruk av fysisk makt

Departementet ønsker ikke å foreta noen endringer i reglene for bruk av fysisk makt.

Departementet vil likevel omtale reglene for bruk av fysisk makt fordi disse blant annet må ses i sammenheng med institusjonens utøvelse av sitt omsorgsansvar for den enkelte beboer, og fordi det er foretatt en endring i barneloven § 30 tredje ledd om bruk av vold mot barn.

Som omtalt tidligere i høringsnotatet, har institusjonen en plikt til å utøve forsvarlig omsorg for den enkelte beboer, og vil i kraft av dette omsorgsansvaret kunne sette visse begrensninger for beboerne. I denne sammenheng reiser det seg blant annet et spørsmål om hvilken fysisk makt institusjonen kan benytte overfor en beboer som ikke retter seg etter gjentatte muntlige beskjeder om å unnlate en handling/foreta en handling.

Barnevernloven § 5-9 slår fast at det ikke er tillatt å refse barn på institusjon og at det ikke er tillatt å bruke innelåsing i enerom eller lignende tvangstiltak, med mindre det er hjemmel i

rettighetsforskriften. Rettighetsforskriften slår i § 13 fast at tvangsmedisinering, fysisk refsing, isolasjon, mekaniske tvangsmidler eller annen bruk av fysisk tvang eller makt ikke er tillatt verken i oppdragelsesøyemed, behandlingsøyemed eller i straffeøyemed.

Institusjonen utøver den daglige omsorgen for barnet under institusjonsoppholdet og vil, på samme måte som foreldrene, kunne ha behov for å anvende mindre inngripende makt eller tvang overfor barnet i tilfeller dette er nødvendig ut fra omsorgsansvaret. Dagens § 13 slår fast at "Mindre inngripende fysisk tvang eller makt, som for eksempel kortvarig fastholding eller bortvisning fra fellesrom, kan imidlertid anvendes når dette er åpenbart nødvendig som ledd i institusjonens omsorgsansvar." Hvor grensen går for personalets adgang til slik mindre inngripende maktanvendelse, vil bero på den konkrete situasjonen. Beboerens alder, konsekvensen av å unnlate å gripe inn og erfaringer fra tidligere konflikter med beboeren vil være noen av de sentrale momentene i en slik helhetsvurdering. For eksempel må det være adgang til å gripe inn med begrenset makt overfor ungdom som sitter og røyker i fellesarealet eller spiller høy musikk på natten, så fremt ungdommen ikke retter seg etter beskjed om å stoppe.

Barneloven § 30 har forbud mot vold mot barn og bestemmelsens tredje ledd lyder etter endringen 9. april 2010:

"Barnet må ikkje bli utsett for vald eller på anna vis bli handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare. Dette gjeld òg når valden brukast som ledd i oppsedinga av barnet. Bruk av vald og skremmande eller plagsam framferd eller annan omsynslaus åtferd overfor barnet er forbode."

Departementet har i forarbeidene til lovbestemmelsen (Ot.prp. nr. 104 (2008–2009) Om lov om endringer i barnelova mv.) følgende merknad til endringen i bestemmelsen:

"Det foreslås en endring i tredje ledd hvor det uttrykkelig sies at vold og skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs atferd er forbudt, selv om det skjer som ledd i barneoppdragelsen. «Lettere klaps», «lette klaps» eller «forsiktige klaps» vil følgelig ikke være tillatt. Handlinger som er ment å avverge at barnet eller andre skader seg rammes ikke av tredje ledd, så lenge handlingen står i forhold til den faren som skal avverges. Et eksempel vil kunne være å løfte med seg en treåring som har slått seg helt vrang i butikken. Et annet eksempel som kan nevnes er hvor et lite barn går tynkledd ute i snøen og nekter å komme inn. Det må da være tillatt for foreldrene å bære barnet inn og låse døren. Det presiseres at der en situasjon kan løses med lempeligere midler, vil det være forbudt å anvende fysisk tvang eller makt overfor barnet.

Skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs atferd omfatter alle måter å skade, skremme, ydmyke eller på andre måter krenker barnet uten bruk av fysisk makt, som er egnet til å gi barnet en følelse av frykt, avmakt, skyld, skam, mindreverd eller fortvilelse eller en grunnleggende følelse av ikke å være ønsket eller elsket. Det kan for eksempel omfatte innelåsning av barnet i et rom, bruk av trusler om straff eller trusler om at barnet skal bli forlatt eller skadet, trusler om å skade en av barnets omsorgspersoner, søsken eller kjæledyr, ydmykelser, utskjelling, herunder å kalle barnet ved ukvemnsord, følelsesmessig manipulering, latterliggjøring, særlig mens andre hører på, nedvurdering, verbal trakassering og følelsesmessig avvisning. Eksempelene er ikke ment å være uttømmende. Ved gjentakende mønstre skal det mindre til for at atferden vil rammes. Ved mer ekstreme handlinger vil en enkelthendelse være nok til at det rammes.

Den foreslåtte ordlyden «skremmende eller plagsam framferd eller annan omsynslaus åtferd» gir kongruens med straffeloven 1902 § 390a. Formuleringen utelukker imidlertid ikke at også andre bestemmelser med forbud mot psykisk vold i straffeloven kommer til anvendelse, som for eksempel §§ 223, 246 og 247.»

Bestemmelsen i barneloven § 30 retter seg direkte mot barnets foreldre, men institusjonsansatte har ikke større rett til å bruke tvang eller makt overfor barnet enn det foreldrene har. Tvert i mot må det stilles strengere krav til institusjonspersonalets opptreden, samt evne til å finne alternative løsninger til bruk av fysisk makt. Ansatte ved barneverninstitusjoner må forventes å kunne løse de fleste slike situasjoner ved lempeligere midler enn ved hjelp av fysisk makt. Departementet legger til grunn at institusjonen ved å benytte faglig god metode for behandling, vil kunne håndtere de fleste konflikter uten bruk av makt.

Dersom det er uomgjengelig nødvendig for å avverge skade på person eller vesentlig skade på eiendom, kan det etter nødretts- og nødvergebetraktninger anvendes nødvendig tvang. Dagens rettighetsforskrift § 18 gjengir hovedinnholdet i straffelovens bestemmelser om nødrett og nødverge og har nærmere regler for bruk av isolasjon i slike tilfeller. Departementet foreslår ingen endringer på dette området. Bestemmelsen om bruk av tvang i akutte faresituasjoner innebærer blant annet at en beboer som er i ferd med å skade seg selv eller andre kan holdes fast eller isoleres, dersom det ikke finnes andre muligheter for å avverge skade på person eller vesentlig skade på eiendom. Dersom en ungdom for eksempel er i ferd med å begå et innbrudd eller å stjele, er det anledning til å overmanne ungdommen for å unngå den kriminelle handlingen. Det må vurderes nøye i den konkrete situasjonen hva som er nødvendig tvang for å hindre skade. Tvangsbruken skal være så kortvarig som mulig og ikke av mer inngripende karakter enn helt nødvendig. Departementet viser for øvrig til merknadene til dagens § 18 i forskriften.

3.4 Retten til å bevege seg utenfor institusjonens område

3.4.1 Regler som gjelder for alle beboere uansett plasseringsgrunnlag

Beboerne skal som hovedregel ha rett til å bevege seg fritt utenfor institusjonens område, jf. dagens forskrift § 6, og de skal i størst mulig grad kunne benytte de tilbudene som finnes i lokalmiljøet, for eksempel skoler, treningstilbud og fritidsklubber. Dette er også nedfelt i § 5 som slår fast at forholdene skal legges til rette for at ungdommene skal ha anledning til å dyrke sine personlige interesser og fritidsaktiviteter. Institusjonen er beboerens hjem i den perioden de bor der, og det er i utgangspunktet et mål at de skal ha en tilværelse som ligner situasjonen til barn og ungdom som ikke bor på institusjon.

Departementets vurderinger og forslag

Institusjonen utøver den daglige omsorgen for beboeren i foreldrenes sted, og har derfor både rett og plikt til å sette de nødvendige grenser for å ivareta den enkelte beboer. Dette fremkommer av institusjonens omsorgsansvar som redegjort for i punkt 4.2. På samme måte som for barn og unge som bor hjemme, vil det være naturlig å sette begrensninger for innetider av hensyn til beboers behov for søvn, som er viktig for barn og unges fysiske og psykiske utvikling, og som er en betydelig faktor for konsentrasjon og skoleprestasjoner. Det kan også være naturlig å begrense hvilke steder det er lov til å oppholde seg fordi det kan være utrygt. Slike begrensninger kan også settes for å hindre uheldig påvirkning fra negative

miljøer. Negative miljøer kan for eksempel være miljøer og steder hvor det omsettes rusmidler, eller som oppfordrer til annen kriminell virksomhet. Det kan også være nabohus hvor det bor voksne personer som kan ha skadelig innflytelse (som for eksempel voksne som skjenker ungdommen alkohol og lignende.) Det vil derfor være anledning til å forby ungdommene å oppholde seg på slike uheldige og eventuelt farlige steder. Det vil heller ikke være i samsvar med institusjonens omsorgsansvar dersom for eksempel et yngre barn fritt får bevege seg rundt i et bysentrum på sen kvelds- og nattetid. Institusjonens adgang til å begrense bevegelsesfriheten vil blant annet avhenge av beboerens alder og modenhet. Institusjonen må i kraft av sitt omsorgsansvar sette de begrensninger for barnas bevegelsesfrihet som gode og forsvarlige omsorgspersoner ellers ville gjort. Institusjonen skal, på samme måte som foreldre, gi barna større bevegelsesfrihet i takt med økt alder og modenhet. Se mer om dette i punkt 3.2. Vi foreslår derfor å innta i forskriftsteksten at institusjonen kan fastsette begrensninger i adgangen til å forlate institusjonsområdet ut fra omsorgsansvaret.

Institusjonen kan sette begrensninger i bevegelsesfriheten ut fra sitt omsorgsansvar og slike mindre, dagligdagse begrensninger skal ikke protokollføres og forelegges fylkesmannen. Det ville føre til en byråkratisering av hverdagen for barna og dessuten vanskeliggjøre omsorgsoppgaven.

3.4.2 Særskilte regler for beboere plassert med hjemmel i atferdsbestemmelsene

Det følger av barnevernloven § 5-9 at for barn som er plassert på grunnlag av et vedtak eller samtykke som nevnt i § 4-24 eller § 4-26 (såkalte atferdsplasseringer), kan institusjonen begrense adgangen til å forlate området i den utstrekning det er nødvendig etter vedtakets formål. Det samme innholdet er nedfelt i rettighetsforskriften § 23 hvor det fremgår at institusjonen kan begrense beboerens adgang til å forlate institusjonsområdet i den utstrekning det er nødvendig ut fra formålet med plasseringen.

Departementets vurderinger og forslag

Departementet har mottatt mange henvendelser vedrørende institusjonenes mulighet til å begrense beboernes adgang til å bevege seg fritt utenfor institusjonens område, og det har vært flere oppslag i media knyttet til kriminalitet begått av ungdom mens de har vært plassert på barneverninstitusjon på grunn av atferdsproblemer. Det har fra flere holdt vært etterlyst en nærmere redegjørelse for adgangen til å nekte disse ungdommene å bevege seg fritt utenfor institusjonen.

I all form for behandling er det en fordel, i den grad det er mulig, at det ikke benyttes tvang. Departementet har over tid gjort en betydelig innsats for å få kunnskap om og å få utviklet målrettede tiltak for barn og unge med atferdsvansker. Nasjonal og internasjonal forskning om årsaker, behandlingsmetoder og resultater av ulike tiltak for barn med alvorlige atferdsproblemer viser at det ikke er mulig å hjelpe denne gruppen effektivt uten samtidig å arbeide med/rette innsats mot deres omgivelser, familienettverk og vennemiljø.

Når et barn eller en ungdom er plassert på en institusjon på grunn av alvorlige atferdsproblemer, kan det imidlertid være både nødvendig og riktig å kontrollere barnets eller ungdommens bevegelser og aktiviteter utenfor institusjonen. Forskning viser blant annet at barn og unge med atferdsproblemer er særlig utsatt for negativ påvirkning fra andre ungdommer. Institusjonen skal beskytte ungdommer fra slik negativ påvirkning. Begrensning i beboerens bevegelsesfrihet etter rettighetsforskriften § 23 må være begrunnet i den enkeltes situasjon og behov. Institusjonen kan etter § 23 begrense beboerens adgang til å forlate

institusjonsområdet i den utstrekning dette er nødvendig ut fra formålet med plasseringen. I tilfeller der formålet med plasseringen er behandling av rusmiddelmisbruk vil det derfor kunne være nødvendig å nekte beboeren å bevege seg utenfor institusjonen, dersom det er grunn til å mistenke anskaffelse av rusmidler. Dersom formålet med plasseringen er å behandle beboeren for gjentakende kriminalitet, vil vedkommende også kunne nektes å gå alene utenfor institusjonens område, gitt at det er fare for kriminelle handlinger. Begrensninger i beboerens bevegelsesfrihet skal ha som hensikt å forebygge ytterligere problemutvikling, beskytte og behandle.

Som tidligere nevnt, krever inngrep som går utover det som følger av institusjonens omsorgsansvar og ansvar for trygghet og trivsel, egen hjemmel i forskriften. Tvang i form av begrensninger i bevegelsesfriheten med hjemmel i rettighetsforskriftens kapittel om særlige regler for atferdsplasserte kan bare benyttes når de nærmere angitte vilkårene er oppfylt. Felles for all tvangsbruk på barneverninstitusjoner er at den må baseres på en individuell og konkret vurdering i forhold til den enkelte beboer ut i fra de angitte vilkår. Ved denne individuelle og konkrete skjønnsvurderingen er det viktig at de ansatte ved institusjonen har den nødvendige kompetanse og utøver sitt skjønn på en god faglig og etisk måte.

Dersom en ungdom gjentatte ganger begår kriminelle handlinger under institusjonsoppholdet eller kommer ruset hjem, er dette et moment som taler for at det kan treffes et vedtak om å nekte ungdommen å gå utenfor institusjonen. Hvis en ungdom som er plassert på institusjonen på grunn av prostitusjon, oppsøker prostitusjonsmarkeder under oppholdet, kan dette på tilsvarende måte tale for at det treffes vedtak om at vedkommende ikke kan forlate institusjonsområdet. At ungdommen har rømt fra institusjonen flere ganger, kan også være et moment som taler for å treffe vedtak om å nekte beboeren å forlate institusjonsområdet, se mer om rømming i punkt 3.12.

Varigheten av begrensningene vil på bakgrunn av denne individuelle og konkrete skjønnsvurderingen rimeligvis måtte variere fra sak til sak. Departementet forutsetter at institusjonen her utøver et godt faglig skjønn. Vedtaket om å nekte adgang til å forlate institusjonen kan bare opprettholdes så lenge det er nødvendig for å ivareta formålet med plasseringen. I noen tilfeller kan det for eksempel være tilstrekkelig å nekte beboeren å forlate institusjonen i en uke, mens det i andre tilfeller av hensyn til formålet med vedtaket kan være aktuelt å forlenge perioden og treffe nye vedtak. Hvor lenge det vil være nødvendig å begrense adgangen til fritt å bevege seg utenfor institusjonens område, vil avhenge av de konkrete omstendighetene, herunder bakgrunnen for ungdommens opphold på institusjonen. Institusjonen må alltid foreta fortløpende vurderinger av om tvangen skal opprettholdes. Dette betyr at dersom det dukker opp forhold som tilsier at det ikke lenger er nødvendig å nekte ungdommen å forlate institusjonen, må tvangen opphøre. Institusjonen må hele tiden følge nøye med på utviklingen hos ungdommen og se om forholdene endrer seg.

Funnene ved fylkesmennenes landsomfattende tilsyn med barneverninstitusjoner i 2006 "Vern om den personlige integritet", viser at den overveiende delen av avvikene gjelder at det er satt inn begrensninger i beboernes kontakt med andre og deres bevegelsesfrihet, uten at det er foretatt tilstrekkelige individuelle vurderinger eller fattet vedtak. Det følger av rapporten at dette ikke nødvendigvis betyr at de begrensninger som ble satt inn ikke skulle vært gjennomført. Det kan like gjerne tolkes som at de ansattes rutiner og kunnskap om hvordan dette skal gjennomføres, er for dårlig.

3.5 Retten til å bevege seg fritt innenfor institusjonens område

3.5.1 Regler som gjelder for alle beboere uansett plasseringsgrunnlag

Beboerne skal i utgangspunktet fritt kunne bevege seg innenfor institusjonens område, jf. barnevernloven § 5-9 andre ledd og dagens rettighetsforskrift § 6. Etter begge disse bestemmelsene kan det fastsettes begrensninger ut fra hensynet til trygghet og trivsel.

Departementets vurderinger og forslag

Departementet ønsker ikke å foreslå noen innholdsmessige endringer i bestemmelsen, men vi vil drøfte det nærmere anvendelsesområdet av dagens bestemmelse.

Institusjonen utøver den daglige omsorgen for beboeren i foreldrenes sted, og har derfor både rett og plikt til å sette de nødvendige grenser for å ivareta den enkelte beboer. Dette fremkommer av institusjonens omsorgsansvar som redegjort for i punkt 3.2.

Institusjonens adgang til å begrense bevegelsesfriheten innenfor institusjonsområdet vil blant annet avhenge av beboerens alder. Overfor yngre barn og ungdommer må det kunne fastsettes strengere regler med hensyn til det å ha besøk på rommet eller besøke andre beboere på rommet for eksempel etter visse klokkeslett på kvelden. Dersom det er stor aldersspredning blant beboerne, vil det for eksempel også ut fra hensynet til tryggheten til de yngste barna, i enkelte situasjoner kunne være aktuelt å nekte dem å være på rommet hos de eldste ungdommene. Vi viser i denne sammenheng til hva som er uttalt i punkt 3.2 om institusjonens omsorgsansvar.

Dagens bestemmelse må også ses i sammenheng med retten til å ha det samvær med andre som beboeren ønsker, med visse begrensninger, jf. dagens § 5 annet ledd. Dette er foreslått videreført i en ny felles bestemmelse om besøk og samvær. Se nærmere om dette under punkt 3.6 og 3.2.

Det må foretas en individuell vurdering i forhold til hver enkelt beboer. Dersom institusjonen har mistanke om at enkelte ungdommer plager, utnytter eller på annen måte trakasserer noen medbeboere, må det ut fra hensynet til trygghet og trivsel være adgang til å nekte disse ungdommene å være alene sammen på et rom. Institusjonen har ansvaret for å gi samtlige beboere god omsorg, og i dette kan det ligge at man må beskytte enkelte beboere fra hverandre. Dersom for eksempel en beboer møter opp ruset på institusjonen, kan institusjonen vise vedkommende til sitt eget rom for på den måten å skjerme de andre beboerne fra den rusede beboeren.

På denne bakgrunn foreslår departementet å presisere i forskriftsteksten at institusjonen kan begrense beboerens rett til å bevege seg innenfor institusjonsområdet for å gi forsvarlig omsorg til den enkelte.

3.5.2 Særskilte regler for beboere plassert med hjemmel i atferdsbestemmelsene

Rettighetsforskriften inneholder ingen særskilt hjemmel til å begrense beboerens adgang til å bevege seg fritt innenfor institusjonsområdet hva gjelder atferdsplasserte. I dag kan man derfor bare begrense denne adgangen i den utstrekning dette kan gjøres i kraft av institusjonens omsorgsansvar for den enkelte eller ut fra institusjonens ansvar for alle beboeres trygghet og trivsel, jf. dagens forskrift § 6. Som omtalt under punkt 3.4, kan institusjonen imidlertid begrense beboere plassert med hjemmel i atferdsbestemmelsene sin

adgang til å forlate institusjonsområdet i den utstrekning det er nødvendig ut fra formålet med plasseringen, jf. dagens forskrift § 23.

Departementets vurderinger og forslag

Departementet har mottatt innspill om at det også bør være anledning til å begrense ungdommenes bevegelsesfrihet innenfor institusjonen ut fra formålet med plasseringen. Som nevnt over følger det av dagens § 5 at den enkeltes rett til vern om sin personlige integritet kan begrenses ut fra formålet med oppholdet. Institusjonen kan også ut fra sitt omsorgsansvar sette begrensninger når det gjelder beboernes adgang til å bevege seg fritt innenfor institusjonen, jf. ovenfor. Det kan imidlertid være behov for å fastsette begrensninger i den enkelte beboers adgang til å bevege seg fritt innenfor institusjonsområdet ut over de begrensningene som kan settes ut fra institusjonens omsorgsansvar. Det kan med andre ord være behov for en særskilt hjemmel som gir institusjonen en videre adgang til å begrense atferdsplasserte ungdommers bevegelsesfrihet innenfor institusjonen. Dersom en ungdom er plassert på institusjon på grunn av rusmisbruk, kan det for eksempel være ønskelig i en periode å begrense denne ungdommens adgang til å være alene på rommet med en annen ungdom som sliter med rusmiddelmisbruk, og hvor man frykter negativ påvirkning. Departementet foreslår derfor at det i ny § 21 nedfelles at adgangen til å bevege seg fritt innenfor institusjonen kan begrenses ut fra formålet med plasseringen.

Også her må det foretas en konkret og individuell skjønnsmessig helhetsvurdering med utgangspunkt i den enkeltes situasjon. Departementet legger til grunn at adgangen til å begrense den frie bevegelsesretten innenfor institusjonens område blir brukt med varsomhet og kun så lenge det er nødvendig. Adgangen til å begrense bevegelsesfriheten innenfor institusjonens område må ikke benyttes på en slik måte at beboeren isoleres.

På samme måte som når det gjelder retten til å bevege seg fritt utenfor institusjonen, legger departementet til grunn at institusjonen fortløpende må vurdere behovet for å opprettholde bevegelsesbegrensninger innenfor institusjonen. Dette betyr at dersom det dukker opp forhold som tilsier at det ikke lenger er nødvendig å begrense adgangen til å bevege seg fritt innenfor institusjonsområdet, må tvangen opphøre. Institusjonen må hele tiden følge nøye med på utviklingen hos ungdommen og se om forholdene endrer seg. Vi foreslår at det presiseres nærmere i forskriften at institusjonen fortløpende må vurdere om tvangen skal opprettholdes.

Avgjørelser om bruk av tvang etter rettighetsforskriften er enkeltvedtak etter forvaltningsloven. Departementet har i presiseringsbrevet til rettighetsforskriften av 21. november 2005 lagt til grunn at dette imidlertid ikke gjelder når det besluttes å bruke tvang etter blant annet forskriften § 23. Dette er begrunnet med at tvangen er nødvendig ut fra formålet med plasseringen. Departementet uttalte derfor i presiseringsbrevet at noe nytt enkeltvedtak i hvert enkelt tilfelle i tillegg til dette ikke er nødvendig.

Når det gjelder avgjørelser om å begrense bevegelsesfriheten for de atferdsplasserte, er departementet etter en fornyet vurdering kommet til at hensynet til ungdommens rettssikkerhet likevel tilsier at det bør treffes nye enkeltvedtak ved hvert tilfelle. Det foreslås derfor at det i bestemmelsen nedfelles et krav om enkeltvedtak.

3.6 Samvær og besøk i institusjonen

3.6.1 Regler som gjelder alle beboere uansett plasseringsgrunnlag

Retten til å ha det samvær med andre som beboeren selv ønsker følger av dagens § 5. Denne retten gjelder bare så langt det er forenelig med beboerens alder og modenhet, formålet med oppholdet og institusjonens ansvar for driften, herunder ansvar for trygghet og trivsel. For mer om denne bestemmelsen se punkt 3.2. I dagens § 7 omtales hvordan institusjonen skal jobbe for å få gjennomført besøk og samvær i praksis.

Departementets vurderinger og forslag

Departementet har mottatt få innspill om besøk og samvær, og departementet ser heller ikke behov for å endre bestemmelsene i særlig grad. Departementet ønsker imidlertid å samle de bestemmelsene som gjelder samvær og besøk for alle beboere i en bestemmelse. Slik vil de praktiske og juridiske forhold om samvær og besøk bli samlet et sted. Det er ikke ment å medføre noen realitetsendring. Departementet foreslår på denne bakgrunn å innta i forlag til ny § 10 første ledd retten til samvær og besøk, herunder hvilke begrensninger og regler institusjonen kan sette. Dagens § 7 første og annet ledd, som regulerer praktiske forhold, vil i hovedsak bli videreført i § 10 annet og tredje ledd.

Departementet vil for øvrig bemerke at det ikke fremgår av den generelle bestemmelsen om besøk i dagens forskrift at beboeren ikke skal nektes å ta kontakt med advokat, barneverntjeneste, tilsynsmyndighet, prest, annen sjelesørger og lignende, slik det fremgår av bestemmelsen som gjelder atferdsplasserte, jf. dagens § 21. Selv om dette ikke fremgår direkte av den generelle bestemmelsen, innebærer ikke det at institusjonen kan nekte beboeren å ta kontakt med denne persongruppen. Departementet finner imidlertid ikke behov for å innta dette i forskriftsteksten da denne type begrensning uansett ikke vil omfattes av institusjonens ansvar for å gi forsvarlig omsorg for den enkelte eller institusjonens ansvar for driften, herunder hensynet til trygghet og trivsel for alle på institusjonen.

3.6.2 Særskilte regler for beboere plassert med hjemmel i atferdsbestemmelsene

Atferdsplasserte kan i dag ut fra en særskilt hjemmel nektes besøk for en kort periode hvis det er nødvendig av hensyn til behandlingsopplegget, jf. dagens § 21. Besøk kan imidlertid ikke nektes dersom det vil være urimelig overfor beboeren i det enkelte tilfellet. Det følger også av bestemmelsen at det ikke er adgang til å nekte beboeren besøk av advokat, barneverntjeneste, tilsynsmyndighet, prest, annen sjelesørger eller lignende.

Departementets vurderinger og forslag

Departementet har ikke mottatt mange innspill om besøk i institusjonen for atferdsplasserte. Bestemmelsen i dagens § 21 foreslås derfor i stor grad videreført i ny § 22.

Vi foreslår å innta i forskriftsteksten at begrensninger i retten til besøk kan settes hvis det er nødvendig av hensyn til formålet med plasseringen. Dette gjelder i dag overfor alle beboere på barneverninstitusjoner, jf. dagens § 5, men vil i realiteten bare være aktuelt overfor atferdsplasserte. Det er bare overfor atferdsplasserte at formålet med plasseringen vil innebære noe ut over det å gi omsorg. For atferdsplasserte skal institusjonen i tillegg til å gi omsorg, også drive med behandling. Det er således bare ved atferdsplasseringer at "formålet med plasseringen" får selvstendig betydning.

Overfor atferdsplasserte er det i dag krav om at begrensningen i retten til besøk bare kan vare en "kort periode". Begrepet "kort periode" gir liten anvisning på hva som er avgjørende for

om institusjonen kan begrense retten til besøk. Avgjørende for om vedtaket kan opprettholdes, er om det fortsatt er nødvendig ut fra hensynet til behandlingsopplegget eller formålet med plasseringen. Departementet foreslår derfor å endre forskriftsteksten slik at det presiseres at institusjonen fortløpende må vurdere om tvangen skal opprettholdes. Dette betyr at det må foretas en konkret og individuell vurdering av om det fortsatt skal være begrensninger i ungdommens rett til besøk. Dersom det dukker opp forhold som tilsier at det ikke lenger er nødvendig å begrense retten til besøk og samvær, må begrensningen opphøre. Institusjonen må hele tiden følge nøye med på utviklingen hos ungdommen og se om forholdene endrer seg.

For barn som er atferdsplassert er det ikke adgang til å nekte besøk av advokat, barneverntjeneste, tilsynsmyndighet, prest, annen sjelesørger og lignende, se dagens § 21 annet ledd. Departementet foreslår en utvidelse av gruppen til også å gjelde helsepersonell som er beboerens egen behandler, eksempelvis psykolog. Beboer kan ha et like stort behov for å snakke med psykologen sin som noen av de andre som er nevnt i dagens bestemmelse.

3.7 Bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler

3.7.1 Regler som gjelder for alle beboere uansett plasseringsgrunnlag

Rettighetsforskriften slik den er i dag inneholder bestemmelser som omhandler telefonbruk, herunder mobiltelefon. Hovedvekten er lagt på telefon som kommunikasjonsmiddel. Utgangspunktet er at alle beboere fritt skal kunne benytte telefon under oppholdet, jf. dagens forskrift § 9 første ledd. Begrensninger i denne retten kan skje dersom det følger av vedtakets formål.

Institusjonen kan imidlertid fastsette regler for bruk av telefon, herunder telefontider, varighet og kostnader. Slike regler kan gis av hensyn til institusjonens daglige drift, rutiner og aktiviteter. Dette gjelder både institusjonens fasttelefon og beboerens egen mobiltelefon. Det kan imidlertid ikke i husordensreglene settes et generelt forbud mot bruk av telefon, jf. dagens forskrift § 2. Telefonbruk utenfor de fastsatte telefontider kan ikke nektes dersom det vil være urimelig overfor beboeren i det enkelte tilfelle.

Departementets vurderinger og forslag

Siden rettighetsforskriften kom i 1993 har det vært en stor utvikling når det gjelder nye elektroniske kommunikasjonsmidler. Fasttelefon er ikke lenger det kommunikasjonsmiddelet som ungdommen hovedsakelig benytter seg av. Ungdom kan i dag kommunisere med hverandre ved hjelp av mobiltelefon både med og uten tilgang til internett, samt mp3-spillere og spillkonsoller med støtte for trådløst nettverk. Videre brukes datamaskiner til å kommunisere med andre gjennom e-post, ulike nettsamfunn som for eksempel Facebook.com og Biip.no og ulike chatteprogrammer som for eksempel Skype og Windows Live. Det bør derfor inntas en bestemmelse i forskriften som omfatter mer enn telefon og mobiltelefon. På bakgrunn av dette foreslår departementet å utvide bestemmelsen til å gjelde alle elektroniske kommunikasjonsmidler. (Lov om elektronisk kommunikasjon 4. juli 2003 nr. 83 har i § 1-5 nærmere definisjoner av hva som menes med elektronisk kommunikasjon mv.)

Bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler er en stor del av ungdommenes hverdag, og det er viktig for dem å kunne kommunisere fritt med andre, på lik linje med ungdom som ikke bor på institusjon. Institusjonsbeboere skal så langt som mulig ha et liv som tilsvarer andre barn og unges. Det kan være et utforholdsmessig stort inngrep å nekte barn å ta del i ungdomskulturen fordi de bor på barneverninstitusjon. Det å fritt kunne kommunisere med

andre kan sies å være så viktig for den enkelte at det skal være gode grunner for å gjøre begrensninger i denne muligheten.

Utgangspunktet må derfor fortsatt være at beboere fritt kan benytte elektroniske kommunikasjonsmidler under institusjonsoppholdet, jf. dagens forskrift § 9. Dette er imidlertid et utgangspunkt, og institusjonen må etter departementets oppfatning ha adgang til å fastsette husordensregler for bruken av slike kommunikasjonsmidler av hensyn til institusjonens ansvar for driften, herunder ansvaret for trygghet og trivsel på institusjonen. For eksempel kan det fastsettes husordensregler om at beboere ikke kan snakke i telefonen eller chatte om natten eller under felles måltider. Dette følger av forskriftens bestemmelse om husordensregler, se forslag til ny § 8, sett i sammenheng med bestemmelsen om elektroniske kommunikasjonsmidler. Departementet er av den oppfatning at det materielle innholdet på dette området bør videreføres. Det må også i konkrete situasjoner være adgang til å begrense den enkeltes bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler ut i fra hensynet til trygghet og trivsel for alle på institusjonen. Dersom for eksempel en ungdom vil legge ut bilder av andre på institusjonen på internettet og dette oppleves som krenkende, må institusjonen ha adgang til nekte dette.

Departementet er kjent med at enkelte ungdommer på institusjon har benyttet de ulike kommunikasjonsmidlene for eksempel for å avtale kjøp og salg av alkohol og narkotika. Dette kan tenkes å være et problem ikke bare for atferdsplasserte, men også for barn som er omsorgsplassert. Spørsmålet er derfor hvilke begrensninger som skal kunne settes for å ivareta hensynet til den enkelte beboer når han/hun er plassert på barneverninstitusjon med hjemmel i § 4-4 femte ledd eller § 4-12.

Det er adgang til å begrense bruken av elektroniske kommunikasjonsmidler for å gi beboeren god og formålstjenelig omsorg. Institusjonen må kunne beskytte den enkelte beboer mot rus og kriminalitet. Dette vil kunne være aktuelt ved alle typer plasseringer, og følger av institusjonens omsorgsansvar, se punkt 3.2. Det må imidlertid være klart at en slik begrensning bare kan være aktuell i helt konkrete situasjoner og for en svært avgrenset periode. Det vil være mindre adgang til å gripe inn overfor et barn som er omsorgsplassert enn overfor et barn som er atferdsplassert, og begrensningene må være av kortere varighet. Dette er på grunn av at ungdom som er plassert på grunn av atferdsproblemer har en problematikk hvor det er større behov for å sette begrensninger i adgangen til å ha kontakt med omverdenen. Det er av denne grunn en særskilt hjemmel for å nekte bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler for atferdsplasserte. Departementet vil for øvrig påpeke at hvis beboere utvikler atferdsproblemer som faller inn under barnevernlovens § 4-24 og § 4-26, må barneverntjenesten reise ny sak for nemnda og nemnda må vedta plassering etter § 4-24 eller beboeren må samtykke til plassering etter § 4-26 for slik å ha adgang til å benytte tvang etter rettighetsforskriftens kapittel 4.

Beboerens alder og modenhet vil ha betydning for hvilke grenser institusjonen kan sette på bakgrunn av omsorgsansvaret. Institusjonen må for eksempel kunne bestemme at yngre barn ikke skal ha elektroniske kommunikasjonsmidler tilgjengelig på rommet om natten.

Departementet foreslår på denne bakgrunn å presisere i bestemmelsen at institusjonen kan begrense bruken av elektroniske kommunikasjonsmidler i kraft av sitt ansvar for å gi forsvarlig omsorg for den enkelte og institusjonens ansvar for driften, herunder hensynet til trygghet og trivsel for alle på institusjonen.

Å nekte bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler på bakgrunn av ”vedtakets formål”, jf. dagens § 9, vil etter departementets oppfatning kun være aktuelt for atferdsplasserte. Formålet med vedtak om omsorgsplasseringer vil nettopp være å dra omsorg for barnet. For atferdsplasserte skal institusjonen i tillegg til å gi omsorg, også drive med behandling. Det er denne behandlingen som er relevant for ”vedtakets formål”. Departementet foreslår derfor å flytte denne hjemmelen til å nekte kontakt til den særskilte bestemmelsen for atferdsplasserte, jf. forslag til ny § 23. Se drøftelsen nedenfor om atferdsplasserte.

Etter dagens bestemmelse kan ikke institusjonen nekte beboeren telefonbruk utenfor de fastsatte tider dersom det vil være urimelig overfor beboeren i det enkelte tilfelle. Dette vil imidlertid gjelde generelt på alle områder hvor det er aktuelt å foreta begrensninger ut fra institusjonens omsorgsansvar. Institusjonen kan ikke ut i fra omsorgsansvaret bestemme noe som vil være urimelig overfor beboer i det enkelte tilfelle. Departementet vil derfor ta dette unntaket ut av bestemmelsen. Videre vil vi foreslå å innta i bestemmelsen om husordensregler, rutiner og lignende at disse ikke må anvendes på en måte som vil være urimelig overfor beboeren i det enkelte tilfelle, jf. forslag til ny § 8.

I dag kan ikke institusjonen nekte beboeren å medbringe mobiltelefon med mindre det er i samsvar med formålet med institusjonsoppholdet eller beboerens alder, eller er nødvendig av hensyn til trygghet og trivsel, jf. § 9 annet ledd. Departementet er av den oppfatning at institusjonen ikke skal ha adgang til å nekte beboeren å medbringe elektroniske kommunikasjonsmidler. I dagens moderne samfunn vil et totalforbud mot å ta med seg elektroniske kommunikasjonsmidler være et stort inngrep overfor beboeren, jf. ovenfor. Bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler er en sentral og viktig del av ungdommens hverdag. Videre vil det være lite praktisk å nekte beboeren å ta med seg elektroniske kommunikasjonsmidler. Beboeren kan for det første låne fra andre, videre vil beboeren kunne kjøpe seg for eksempel ny mobiltelefon med en gang etter inntak og under oppholdet. Det må etter departementets oppfatning være tilstrekkelig at institusjonen kan nekte bruk. Muligheten for å beskytte og behandle beboer, må være tilstrekkelig ivarettatt på denne måten. Departementet foreslår derfor at muligheten for institusjonen til å nekte beboeren å ta med mobiltelefon tas ut av bestemmelsen.

Departementet har også fått innspill om at det ikke alltid er tilstrekkelig å bestemme at bruken av mobiltelefon skal begrenses. Departementet er enig i denne vurderingen. For at det å nekte skal ha virkning i enkelte tilfeller, må det være adgang til helt kortvarig å inndra kommunikasjonsmiddelet. Departementet mener at slik kortvarig inndragning kan være nødvendig for å ivareta omsorgen for beboeren. Departementet mener likevel at institusjonen først skal forsøke å nekte bruk før de eventuelt vurderer å inndra kommunikasjonsmiddelet. Dette innebærer at institusjonens ansatte skal benytte godt faglig skjønn. Departementet ønsker på denne bakgrunn å presisere i forskriftsteksten at institusjonen kan inndra det elektroniske kommunikasjonsmiddelet for en helt kortvarig periode når beboeren ikke retter seg etter institusjonens avgjørelse om å begrense bruken. Departementet vil imidlertid bemerke at det å inndra et elektronisk kommunikasjonsmiddel kan oppleves som svært inngripende av beboer, og at det derfor må legges stor vekt på beboerens alder og modenhet. Et tiltak som kan være rimelig overfor en syvåring vil kunne fremstå som urimelig overfor en på 17.

Forskriften stiller ikke krav om vedtak, protokollføring og begrunnelse dersom beboer nektes å ta med mobil eller nektes å bruke den etter reglene i dagens § 9. Siden utgangspunktet er en rett til å medbringe mobil, har departementet i presiseringsbrev av 21. november 2005 uttalt at

å nekte bruk av mobiltelefon anses om et inngrep i denne retten. Det kreves derfor at institusjonen i disse tilfellene fatter vedtak som skal protokollføres og begrunnes, slik at beboeren har mulighet til å påklage dette.

Departementet er imidlertid etter en fornyet vurdering kommet til at det ikke skal fattes vedtak ved begrensninger som følger av institusjonens omsorgsansvar eller hensynet til trygghet og trivsel. Kravet til enkeltvedtak er derfor ikke inntatt i forslag til ny § 11.

3.7.2 Særskilte regler for beboere plassert med hjemmel i atferdsbestemmelsene

Når et barn er plassert på institusjon med hjemmel i § 4-24 og § 4-26, kan institusjonen nekte beboeren å ha telefonkontakt eller lignende for en kort periode dersom det er nødvendig av hensyn til behandlingsopplegget, jf. dagens forskrift § 22. Dette gjelder med mindre det vil være urimelig for beboeren i det enkelte tilfellet. Bestemmelsen omfatter også andre elektroniske kommunikasjonsmidler.

Departementets vurderinger og forslag

Også for atferdsplasserte ønsker departementet å utvide hjemmelen til å gjelde alle elektroniske kommunikasjonsmidler, se drøftelsen ovenfor som gjelder alle typer plasseringer.

Barn som er på institusjonen med hjemmel i § 4-24 eller § 4-26 er plassert der på grunn av sin atferd og skal motta behandling. Det kan derfor etter en konkret og individuell vurdering være nødvendig å nekte bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler av hensyn til behandlingsopplegget. Denne adgangen til å nekte går lenger enn omsorgsansvaret og tvangen er etter sin karakter så inngripende at det krever en særskilt hjemmel. Det kan for eksempel overfor ungdom som er plassert på institusjon på grunn av alvorlige atferdsproblemer være behov for å nekte bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler for en periode for å hindre han å ta kontakt med rusmiljøet og for å avtale kjøp og salg av rusmidler. Slik kan ungdommen få den nødvendige behandling. For unge som er atferdsplassert må det derfor fortsatt være adgang til å nekte bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler når det er nødvendig av hensyn til behandlingsopplegget.

Å nekte bruk når det følger av ”vedtakets formål” følger av dagens § 9, men siden dette alternativet som nevnt kun vil være aktuelt når beboer er atferdsplassert, foreslår departementet å videreføre hjemmelen i bestemmelsen for atferdsplasserte, se drøftelsen ovenfor som gjelder alle beboere uansett plasseringsgrunnlag. Begrepet ”formålet med plasseringen” vil bli benyttet i stedet for ”vedtakets formål”, se drøftelse i punkt 3.2.

I dag er det krav om at begrensningen av hensyn til behandlingsopplegget bare kan være en ”kort periode”. Begrepet ”kort periode” gir liten anvisning på hva som er avgjørende for om institusjonen kan begrense retten til å bruke elektroniske kommunikasjonsmidler. Avgjørende for om vedtaket kan opprettholdes, er om det fortsatt er nødvendig ut fra hensynet til behandlingsopplegget eller formålet med plasseringen. Departementet foreslår derfor å endre forskriftsteksten slik at det presiseres at institusjonen fortløpende må vurdere om tvangen skal opprettholdes. Dette betyr at det må foretas en konkret og individuell vurdering av om det fortsatt skal være begrensninger i ungdommens rett til å bruke elektroniske kommunikasjonsmidler. Dersom det oppstår forhold som tilsier at det ikke lenger er nødvendig å begrense denne retten, må begrensningen opphøre. Institusjonen må hele tiden følge nøye med på utviklingen hos ungdommen og se om forholdene endrer seg. Departementet ønsker på denne bakgrunn å innta i forskriftsteksten at institusjonen fortløpende må vurdere om tvangen skal opprettholdes.

Departementet viser til drøftelsen over hva gjelder adgangen til å inndra det elektroniske kommunikasjonsmiddelet for barn som ikke er atferdsplassert. Departementet mener at det overfor atferdsplasserte kan være et større behov for å inndra elektroniske kommunikasjonsmidler. Departementet foreslår derfor å innta i forskriftsteksten til § 23 at institusjonen har adgang til å inndra det elektroniske kommunikasjonsmiddelet, så fremt beboeren ikke retter seg etter institusjonens avgjørelse om å nekte bruk.

For barn plassert etter § 4-24 eller § 4-26 er det i forskriften særskilt presisert at det ikke er adgang til å nekte kontakt med advokat, barneverntjeneste, tilsynsmyndighet, prest, annen sjelesørger og lignende, jf. dagens § 22. Departementet foreslår en utvidelse av gruppen til også å gjelde helsepersonell som er beboerens egen behandler, eksempelvis psykolog, se ovenfor punkt 3.6 om besøk og samvær.

Avgjørelse om å nekte bruk og inndragelse av elektroniske kommunikasjonsmidler etter denne bestemmelsen er av en slik karakter at rettsikkerhetsmessige hensyn taler for at det fortsatt skal fattes vedtak etter forvaltningslovens regler, samt at vedtaket protokollføres og begrunnes.

3.8 Kroppsvisitasjon

Uavhengig av plasseringsgrunnlag kan styrer og stedfortreder, ved inntak eller under oppholdet på institusjonen, bestemme at det skal foretas kroppsvisitasjon ved begrunnet mistanke om at beboeren oppbevarer rusmidler eller farlige gjenstander, jf. dagens forskrift § 14.

Krav om at det skal foreligge en begrunnet mistanke innebærer at kroppsvisitasjon ikke kan foretas rutinemessig. Mistanken må være knyttet til den situasjon det er aktuelt å foreta kroppsvisitasjon i. Det er tilstrekkelig at man etter en individuell vurdering har konkrete holdepunkter for at beboer oppbevarer rusmidler eller farlige gjenstander. Hvis for eksempel beboer er ruset kan det være nok til å foreta kroppsvisitasjon i det konkrete tilfellet.

Kroppsvisitasjon kan bare omfatte kroppens overflater. Det er ikke under noen omstendighet adgang til å undersøke kroppens hulrom. Avkledning er bare tillatt i helt spesielle tilfeller. Kroppsvisitasjonen skal skje så skånsomt som mulig. Kun personer av samme kjønn som beboer kan foreta kroppsvisitasjon. Dersom beboer ønsker det, skal kroppsvisitasjonen gjennomføres med to ansatte til stede.

Vedtak om kroppsvisitasjon skal protokollføres og begrunnes. Protokollen skal forelegges tilsynsmyndigheten.

Departementets vurderinger og forslag

Kroppsvisitasjon er et sterkt inngrep i den personlige integritet og krever derfor klare hjemler i lov eller forskrift. Kroppsvisitasjon kan ikke foretas i større utstrekning enn hva formålet med hjemmelen tilsier. Departementet ønsker i stor grad å videreføre gjeldende hjemmel, med unntak av utvidelse av anvendelsesområdet. I tillegg vil departementet presisere enkelte forhold nærmere.

I dag er det kun anledning til å foreta kroppsvisitasjon ved begrunnet mistanke om at beboer oppbevarer rusmidler eller farlige gjenstander. Departementet er imidlertid kjent med at det i

enkelte tilfeller kan være et problem at beboer skjuler tyvegods. Beboer kan selv ha stjålet og tatt med seg tyvegods. Beboer kan også ha blitt utnyttet til å oppbevare tyvegods for andre. Departementet mener at det bør være hjemmel for å kroppsvisitere i disse tilfellene, slik at beboeren kan lære seg å følge samfunnets normer. En slik hjemmel vil også gjøre det mulig å løse konflikter der det skjer tyverier internt på institusjonen. Denne adgangen kan også på lengre sikt være med på å forebygge og hindre kontakt med nettverk som har negativ innflytelse. Departementet ønsker derfor å utvide bestemmelsen til også å gjelde kroppsvisitasjon ved mistanke om at beboer skjuler tyvegods.

I dag er det heller ikke adgang til å kroppsvisitere ved begrunnet mistanke om at beboer er i besittelse av andre skadelige medikamenter som ikke har ruseffekt, slik som dopingmidler. Departementet ønsker en utvidelse av anvendelsesområdet av hensyn til den enkelte beboer. Formålet med kroppsvisitasjon vil i disse tilfeller være å hindre at beboer skader seg selv. Et eksempel kan være en beboer som tar anabole steroider. Et annet eksempel kan være hvis det er begrunnet mistanke om at beboer besitter et stort omfang av tabletter med antidepressiva og det er fare for at beboer er suicidal. Selv om det kan være aktuelt å benytte nødrett, kan det være vanskelig å vurdere om man er i en nødsituasjon. Videre vil et mer langsiktig formål være å hindre at beboer har kontakt/ opprettholder kontakt med negative nettverk. Departementet er derfor av den oppfatning at institusjonen skal ha adgang til å kroppsvisitere beboer også i de tilfeller det er begrunnet mistanke om at han/hun besitter andre skadelige medikamenter, for eksempel dopingmidler, og foreslår derfor at dette inntas i forskriftsteksten.

De samme hensyn som taler for å kroppsvisitere ved begrunnet mistanke om at beboere oppbevarer rusmidler og skadelige medikamenter, taler for at det skal være hjemmel til å foreta kroppsvisitasjon ved begrunnet mistanke om at beboer besitter utstyr til bruk av rusmidler og andre skadelige medikamenter. Departementet foreslår derfor at også dette inntas i forskriftsteksten.

Det har vært diskutert om kravet til at mistanken skal være ”begrunnet” bør fjernes. Etter departementets mening bør det fortsatt foreligge konkrete og individuelle forhold som tilsier en mistanke. Kroppsvisitasjon skal ikke skje rutinemessig eller vilkårlig. Et krav om begrunnet mistanke styrker og ivaretar beboerens rettssikkerhet. Dette innebærer at tidligere hendelser ikke i seg selv er tilstrekkelig mistanke for å kunne kroppsvisitere. Departementet vil imidlertid påpeke at for eksempel tidligere befatning med rusmidler er et moment i vurderingen og kan senke terskelen for om det foreligger begrunnet mistanke.

I dag er det under ingen omstendighet adgang til å undersøke kroppens hulrom. Dette innebærer at inspeksjon av munnhulen også er forbudt. Forskrift til lov om sosiale tjenester m.v. (4. desember 1992 nr. 915) kapittel 5 gjelder beboeres rettigheter og bruk av tvang i institusjoner for omsorg og behandling av rusmiddelmissbrukere, og har til dels likelydende bestemmelser som rettighetsforskriften. Det fremkommer her at kroppsvisitasjon kan omfatte munnhulen i tillegg til kroppens overflater, jf. § 5-6. Det kan være et problem at beboere gjemmer stoff i munnhulen og departementet ønsker derfor at institusjonen skal kunne undersøke denne. Å avdekke om ungdommen skjuler stoff kan være viktig for ivaretagelsen og behandlingen av beboeren. Institusjonen har adgang til avkledning når det anses som helt nødvendig. Denne muligheten må anses som langt mer inngripende enn inspeksjon av munnhulen. Departementet foreslår på denne bakgrunn at det eksplisitt nevnes i forskriftsteksten at kroppsvisitasjon kan omfatte munnhulen. Departementet vil likevel peke på at det å undersøke en munn mot en persons vilje kan utløse sterke reaksjoner.

Departementet ønsker for øvrig å presisere i forskriftsteksten at kroppsvisitasjon også omfatter gjennom søking av klær.

I dag skal to ansatte være tilstede hvis beboer ønsker det, jf. dagens § 14. Departementet har fått innspill om at det er ønskelig å presisere at også ansatte kan kreve at to personer er til stede. Departementet har forståelse for at ikke bare beboer kan ha behov for at det er to ansatte til stede. Beboere kan i enkelte tilfeller være vanskelig å håndtere. En ekstra ansatt til stede kan skape trygghet. Departementet er av den oppfatning at hensynet til den ansattes sikkerhet er viktig å ivareta i denne sammenheng. Departementet presiserer at også når det er to ansatte som skal kroppsvisitere, må begge være av samme kjønn som beboer.

Departementet bemerker at kroppsvisitasjon ikke skal brukes i større utstrekning enn hva formålet tilsier. Departementet foreslår at det uttrykkelig fremkommer i forskriftsteksten at kroppsvisitasjon skal skje så skånsomt som mulig.

Kroppsvisitasjon er et inngrep i beboerens integritet som krever vedtak, begrunnelse og protokollføring. Disse kravene ivaretar beboerens rettsikkerhet, herunder notoritet og kontroll, og departementet ønsker derfor å videreføre kravene.

3.9 Ransaking av rom og eiendeler

Uavhengig av plasseringsgrunnlag kan institusjonens styrer og stedfortreder, ved inntak eller under oppholdet på institusjonen, bestemme at det skal foretas ransaking av rom og eiendeler ved begrunnet mistanke om at beboeren oppbevarer rusmidler eller farlige gjenstander, jf. dagens forskrift § 16.

Krav om at det skal foreligge en begrunnet mistanke innebærer at ransaking ikke kan foretas rutinemessig. Mistanken må være knyttet til den situasjon det er aktuelt å foreta ransaking i. Det er tilstrekkelig at man etter en individuell vurdering har konkrete holdepunkter for at beboer oppbevarer rusmidler eller farlige gjenstander. Hvis for eksempel beboer er ruset kan det være nok til å foreta ransaking i det konkrete tilfellet.

Ransaking skal foretas mens beboeren er til stede, med mindre dette er uforholdsmessig vanskelig fordi beboeren har forlatt institusjonen uten samtykke, ikke ønsker å være til stede eller lignende.

Vedtak om ransaking av rom og eiendeler skal protokollføres og begrunnes. Protokollen skal forelegges tilsynsmyndigheten.

Departementets vurderinger og forslag

De samme hensyn gjør seg gjeldende for ransaking av rom og eiendeler som for kroppsvisitasjon. Departementet viser derfor til drøftelsen ovenfor i punkt 3.8 hvor det er redegjort for hvilke endringer og presiseringer som departementet ønsker å foreslå når det gjelder kroppsvisitasjon.

Departementet ønsker i stor grad å videreføre gjeldende bestemmelser om ransaking av rom og eiendeler. Departementet ønsker imidlertid å utvide bestemmelsen til også å gjelde ransaking ved begrunnet mistanke om at beboer skjuler tyvegods. Departementet mener også at institusjonen skal ha adgang til å ransake beboerens rom og eiendeler i de tilfeller det er begrunnet mistanke om at han/hun besitter andre skadelige medikamenter, for eksempel dopingmidler, og foreslår derfor at dette inntas i forskriftsteksten. Videre mener

departementet at det skal være hjemmel til å foreta kroppsvisitasjon ved begrunnet mistanke om at beboer besitter utstyr til bruk av rusmidler og andre skadelige medikamenter. Departementet foreslår derfor at også dette inntas i forskriftsteksten. Også for ransaking foreslår departementet å innta i bestemmelsen at ransaking skal skje så skånsomt som mulig.

For begrunnelse og nærmere vurdering av departementets forslag se punkt 3.8 om kroppsvisitasjon.

3.10 Beslaglegging, tilintetgjøring og overlevering til politiet

Det følger av dagens § 17 at institusjonen kan beslaglegge, tilintetgjøre eller overlevere til politiet rusmidler og farlige gjenstander. Rusmidlene og de farlige gjenstandene kan blant annet bli funnet ved kroppsvisitering eller ransaking. Hva som er mest hensiktsmessig å gjøre med det som blir funnet, er det opp til institusjonen å avgjøre etter en vurdering i det enkelte tilfellet. Ulovlige gjenstander skal overleveres til politiet. Vedtak om beslaglegging og tilintetgjøring skal protokollføres og begrunnes.

Departementets vurderinger og forslag

En utvidelse av muligheten til å foreta kroppsvisitering og ransaking til også å gjelde tyvegods og andre skadelige medikamenter, for eksempel dopingmidler, samt utstyr til bruk av rusmidler og andre skadelige medikamenter, jf. punkt 3.8 og punkt 3.9, får betydning for bestemmelsen om beslaglegging, tilintetgjøring og overlevering til politiet. Bestemmelsen må derfor utvides tilsvarende.

Ulovlige rusmidler, ulovlige gjenstander og ulovlige medikamenter skal overleveres til politiet. Departementet foreslår at bestemmelsen videreføres på dette punkt. Departementet foreslår imidlertid å innta en bestemmelse om institusjonens adgang til å beslaglegge tyvegods. Hvis tyvegods er ulovlige rusmidler, medikamenter eller gjenstander, skal dette overleveres til politiet. Dersom tyvegods ikke i seg selv er en ulovlig gjenstand kan institusjonen likevel velge å beslaglegge tyvegods og overlevere det til politiet. Institusjonen kan imidlertid også velge å levere tyvegods tilbake til sin rette eier. Dette kan typisk være aktuelt der tyveriet har skjedd på institusjonen.

Gjenstandene kan overleveres uten å gi politiet opplysninger. Når det gjelder adgangen for institusjonen til å gi opplysninger til politiet ved overlevering, følger dette de alminnelige reglene i barnevernloven § 6-7, jf. forvaltningsloven §§ 13-13f. I den grad institusjonen finner det nødvendig for å fremme institusjonens oppgaver, kan opplysninger videreformidles til politiet ved overleveringen. Det samme gjelder når vesentlig fare for liv eller alvorlig skade for noens helse kan forebygges. Muligheten til å formidle opplysninger og anmelde beboere til politiet er for øvrig nærmere behandlet i Rundskriv Q-24, mars 2005, om Barnevernet og taushetsplikten, opplysningsretten og opplysningsplikten (taushetspliktrundskrivet), se punkt 6.1.7 og 6.2.5 i rundskrivet.

For øvrig ønsker departementet å endre bestemmelsens overskrift til også å omfatte ”overlevering til politiet”, slik at det er overensstemmelse med innholdet i bestemmelsen. Den vil da dekke alle tre muligheter som er omhandlet i forskriftsteksten i dag.

3.11 Urinprøver

3.11.1 Regler som gjelder for alle beboere uansett plasseringsgrunnlag

Institusjonen kan ikke kreve at beboeren avlegger urinprøver, jf. dagens forskrift § 15. Dette innebærer at det heller ikke kan inngås avtale om å avlegge slike prøver, jf. dagens forskrift § 2. Etter gjeldende regelverk kan beboere plassert på institusjon etter atferdsbestemmelsene samtykke til urinprøvetaking, se mer om dette nedenfor. Beboere plassert etter § 4-4 femte ledd og § 4-12 har imidlertid ikke adgang til å gi slikt samtykke.

Departementets vurderinger og forslag

Tvungen urinprøvetaking er et alvorlig inngrep i den personlige integritet som krever hjemmel i lov. Departementet er av den oppfatning at institusjonen som hovedregel fortsatt ikke skal kunne kreve urinprøver avlagt.

Departementet ser at det kan være behov for frivillig urinprøvetaking også for personer som ikke er plassert på institusjonen med hjemmel i en av atferdsbestemmelsene. Barn og unge som plasseres på institusjon er i en sårbar situasjon og de kan lett bli påvirket av sine omgivelser. De kan derfor stå i fare for å utvikle rusproblemer på bakgrunn av påvirkning av uheldige kontakter i nettverket. Barn som ikke benyttet rusmidler på plasseringstidspunktet kan dermed utvikle rusproblemer under institusjonsoppholdet. Å ha mulighet til å samtykke til urinprøver kan ha en positiv virkning for beboer. Beboer kan på denne måten avkrefte mistanke om rusmisbruk. Hvis beboer selv ønsker å bevise at han/hun ikke ruser seg overfor institusjonen og sine foreldre, så bør beboer ha denne muligheten. En avtale om urinprøve kan også støtte beboer i å si nei til stoff under henvisning til at dette vil bli oppdaget ved en urinprøve. Det kan dermed minske presset på å prøve stoff og bidra til at rusproblemer på institusjon forebygges. Departementet foreslår på denne bakgrunn å innta i bestemmelsen om urinprøver at alle beboere kan samtykke til å avlegge urinprøver.

Departementet ser at frivillig urinprøvetaking byr på utfordringer når det gjelder å sikre et reelt samtykke, herunder hindre at beboer føler seg presset til å samtykke. Det må derfor stilles krav til samtykket for å sikre beboerens personlige integritet. Departementet mener at dagens krav til samtykke for atferdsplasserte i stor grad sikrer et reelt samtykke. Departementet foreslår å innføre disse kravene i forslaget til en bestemmelse om adgang til å samtykke til urinprøve for alle beboere. Departementet ønsker likevel å belyse enkelte forhold nærmere.

Samtykket må være informert. Ved at barnet blir orientert om muligheten for å ta urinprøver og om reglene for urinprøvetaking, herunder avleggelsesprosessen, bidrar man til å sikre en grundig og selvstendig vurdering fra beboers side. Det er viktig at beboer er tilstrekkelig informert til å kunne ta en god avgjørelse. Er beboer under 15 år, må foreldrene samtykke i tillegg til barnet. Det må også være mulig for beboer å trekke samtykket tilbake uavhengig av hvor langt prosessen har kommet og uten at det får konsekvenser. Departementet foreslår derfor å presisere i forskriften at samtykket når som helst kan trekkes tilbake.

Videre stilles det krav om at samtykket er skriftlig. Skriftlighet sikrer notoritet og styrker barnets rettssikkerhet.

Et spørsmål som reiser seg i denne sammenheng er om beboer kan gi et generelt samtykke ved inntaket, eller om beboeren bare kan samtykke til en ordning med urinprøvetaking under oppholdet på bakgrunn av en konkret hendelse. For barn plassert etter § 4-24 eller § 4-26 kan

samtykket gis både ved inntak og under oppholdet etter dagens bestemmelser. Spørsmålet er om den samme løsning skal gjelde for barn som plasseres etter § 4-4 femte ledd og § 4-12.

At barnet har mulighet til å trekke samtykket når som helst, taler for at det kan gis et generelt samtykke ved inntaket. Imidlertid taler hensynet til beboerens personlige integritet mot en slik generell adgang til å samtykke. Beboer kan lettere føle seg presset til å samtykke hvis det er anledning til å gi et generelt samtykke ved inntaket, og ”normen” kan bli at det gis samtykke ved inntak. Beboerne skal ikke samtykke til urinprøver bare fordi de blir plassert på institusjon. De er ikke plassert der på grunn av sin atferd, men på grunn av foreldrenes mangelfulle omsorg. Departementet mener derfor at barn bare må kunne samtykke til urinprøver dersom det oppstår konkrete hendelser under oppholdet som foranlediger dette. Dette innebærer at samtykke til urinprøver ikke kan innhentes rutinemessig. Krav om at beboer bare kan samtykke til å avlegge urinprøver under oppholdet bidrar etter departementets oppfatning således til å ivareta hensynet til den enkelte beboers integritet i større grad. Departementet foreslår derfor at alle beboere, kan samtykke til å avlegge urinprøver under oppholdet.

For øvrig vil departementet presisere at urinprøver skal håndteres i samsvar med de til en hver tid gjeldende kvalitetsrutiner ved rusmiddeltesting gitt av Helsedirektoratet.

Urinprøver på bakgrunn av samtykke krever ikke et enkeltvedtak. Det er viktig av hensyn til rettsikkerheten at tilsynsmyndigheten kan gå gjennom avgjørelsen og vurdere om den er i samsvar med lov og forskrift, også når avgjørelsen baseres seg på samtykke. Urinprøvetaking må derfor begrunnes, protokollføres og forelegges tilsynsmyndighetene. Av begrunnelsen skal det fremgå hvilke forhold som foranlediget at samtykke ble innhentet. En urinprøvetaking som er foretatt kan påklages. Typisk klagegrunnlag kan være påstand om manglende reelt samtykke, eller at urinprøvetakingen ble foretatt på en ulovlig måte.

3.11.2 Særskilte regler for beboere plassert med hjemmel i atferdsbestemmelsene

Utgangspunktet er at urinprøver ikke kan kreves avlagt, jf. dagens § 15, jf. § 2. Når beboeren er plassert med hjemmel i § 4-24 kan institusjonen imidlertid kreve urinprøver avlagt hvis det følger av fylkesnemndas vedtak. Dette innebærer at fylkesnemnda uttrykkelig må ha uttalt i vedtaket at institusjonen skal ha adgang til å kreve urinprøver. Beboere plassert etter barnevernloven § 4-24 eller § 4-26 kan også samtykke til å avlegge urinprøver, jf. dagens forskrift § 24.

Departementets vurderinger og forslag

For atferdsplasserte ønsker departementet at det fortsatt skal være adgang til tvungen urinprøvetaking når beboer er plassert etter § 4-24 og det følger av fylkesnemndas vedtak. Departementet ønsker således å videreføre gjeldende bestemmelser om institusjonens adgang til å kreve urinprøver for barn som er atferdsplassert. Vi vil imidlertid peke på at det å stadig kreve urinprøver griper inn i ungdommens integritet. Urinprøver skal derfor bare kreves så langt det er behov for det sett i sammenheng med fylkesnemndas vedtak.

Når det gjelder muligheten til å samtykke til urinprøvetaking mener departementet at det fortsatt skal være mulig å samtykke både ved inntak og under oppholdet for denne gruppen. Departementet foreslår derfor denne bestemmelsen videreført. Departementet mener at behovet for å kunne samtykke også vil være til stede for beboere som er midlertidig plassert på barneverninstitusjoner i akutsituasjoner, jf. § 4-25 annet ledd annet punktum.

Departementet har åpnet opp for dette i presiseringsbrevet 21. november 2005. Departementet vil derfor ta dette inn i forskriftsteksten.

Urinprøver på bakgrunn av fylkesnemndas vedtak eller på bakgrunn av samtykke krever ikke et enkeltvedtak. Urinprøvetaking skal imidlertid begrunnes, protokollføres og forelegges tilsynsmyndighetene. Av begrunnelsen skal det fremgå hvilke forhold som foranlediget at samtykke ble innhentet. Det er viktig av hensyn til rettsikkerheten at tilsynsmyndigheten kan gå gjennom avgjørelsen og vurdere om den er i samsvar med lov og forskrift, også når avgjørelsen baseres seg på samtykke. En urinprøvetaking som er foretatt kan påklages. Typisk klagegrunnlag kan være påstand om manglende hjemmel eller at urinprøvetakingen ble foretatt på en ulovlig måte.

3.12 Rømming

Dagens § 19 om tilbakeføring ved rømming kommer til anvendelse ved alle typer plasseringer. Rømming defineres som de tilfeller hvor beboer forlater institusjonen uten tillatelse eller unnlater å komme tilbake til institusjonen etter fravær. Rømmer beboeren skal beboeren bringes tilbake til institusjonen. Institusjonen, barneverntjenesten og politiet har ulike roller og ulikt ansvar i den forbindelse. De ulike roller og ansvarsfordelingen er søkt klarlagt i dagens § 19.

Departementet er kjent med at roller og ansvarsfordeling mellom institusjon, barneverntjenesten og politiet, samt uklare rutiner, har vært et problem i praksis. I enkelte tilfeller har beboere vært på rømmen i et par uker før de har blitt hentet tilbake. Det er også et problem at enkelte beboere rømmer gjentatte ganger. Departementet mener at ansvarsforholdene i tilstrekkelig grad allerede er nedfelt i dagens forskrift, og vi ønsker derfor ikke å endre på innholdet i forskriftsbestemmelsen. Merknadene til forskriften har imidlertid vært egnet til å skape uklarheter. Departementet ønsker på denne bakgrunn å klargjøre de ulike roller og ansvarsfordelingen noe nærmere i høringsnotatet.

Det er etter departementets oppfatning institusjonen som har et hovedansvar ved rømming. Dette er en følge av at institusjonen har ansvaret for å ivareta den daglige omsorg for barnet. Det er institusjonen som utøver den daglige omsorg på vegne av barneverntjenesten og som har ansvaret for barnet i foreldrenes sted. Institusjonen har således hovedansvaret for å bringe beboeren tilbake til institusjonen hvis han/hun rømmer.

Dette innebærer for det første at institusjonen har ansvar for å varsle barneverntjenesten. Videre bør det være institusjonen som har et ansvar for å varsle politiet. Dette er motsatt av hva som er uttalt i dagens merknader til bestemmelsen, men bestemmelsens ordlyd, innhold og alle praktiske forhold tilsier at det er institusjonen som skal ha ansvaret. Departementet ønsker derfor å presisere i forskriftsteksten at det er institusjonen som har ansvaret for å kontakte politiet. Slik varsling kan unntaksvis være unødvendig. Varsling vil for eksempel ikke være nødvendig hvis institusjonen vet hvor beboeren oppholder seg og beboeren ønsker å komme tilbake til institusjonen.

Det følger av dagens forskrift at beboerens foresatte bør varsles så raskt som mulig. Det bør etter departementets oppfatning fortsatt være slik at det er barneverntjenesten som har dette ansvaret, da det er barneverntjenesten som har ansvaret for oppfølgingen av foreldrene i en barnevernsak. Dersom barneverntjenesten har inngått avtaler med en institusjon om oppfølging av et foreldrepar, kan det være at institusjonen står for den daglige kontakten med

foreldrene. Dersom det er meningen at det er institusjonen som skal varsle foreldrene ved tilfeller av rømming, må dette følge klart av avtalen mellom barneverntjenesten og institusjonen.

Det er som nevnt institusjonen som har hovedansvaret for at beboeren bringes tilbake. Institusjonen skal i et eventuelt samarbeid med barneverntjenesten eller med foresatte prøve å bringe beboeren tilbake frivillig. Bli ikke beboeren frivillig med tilbake, må han/hun bringes tilbake mot sin vilje hvis plasseringsgrunnlaget gir adgang til det. Politiet plikter å bistå når beboer skal bringes tilbake mot sin vilje, jf. barnevernloven § 6-8. Enhver tilbakeføring skal skje så skånsomt som mulig, på en måte som ivaretar beboerens integritet. Departementet viser for øvrig til at Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og Politidirektoratet har diskutert varslingsrutiner på bakgrunn av behovet for å avklare de ulike instansers roller. Direktoratene er enige om at det skal utarbeides rutiner for institusjonens og politiets oppfølging ved rømming.

Institusjonen skal skrive en rapport ved hver tilbakeføring og beboer skal få anledning til å uttale seg. Bringes beboeren tilbake mot sin vilje, skal tilbakeføringen protokollføres og begrunnes. Den skal deretter sendes tilsynsmyndigheten og barneverntjenesten. Det er ikke behov for å fatte et nytt enkeltvedtak hvis beboer tilbakeføres med tvang. Dette følger da allerede av plasseringsvedtaket.

3.13 Korrespondanse

Departementet foreslår å videreføre dagens bestemmelse om beboernes korrespondanse. Dagens bestemmelse omfatter også elektronisk post og dette foreslås nå nedfelt uttrykkelig i bestemmelsen.

Utgangspunktet er at brev ikke kan leses av institusjonens ansatte og at post ikke kan nektes sendt eller mottatt. Bestemmelsen gir imidlertid på nærmere vilkår institusjonen adgang til å kontrollere post som kommer til beboeren. Etter departementets vurdering hører derfor denne bestemmelsen tematisk bedre under kapittel 3 om bruk av tvang. Departementet vil derfor foreslå at bestemmelsen om beboernes korrespondanse flyttes fra kapittel 2 til kapittel 3. Se forslag til ny § 15.

3.14 Bruk av ”faser” som behandlingsmetode

Bruk av ”faser” som behandlingsmetode kan utformes på flere måter. Bruk av ”faser” kan blant annet innebære at barn/ungdom fratras rettigheter for en periode. Det kan videre innebære at de opparbeider seg rettigheter underveis. En positiv utvikling med konkret definerte mål medfører ofte økte rettigheter og privilegier. Negativ atferd eller fravær av atferd kan tilsvarende medføre at rettigheter og privileger fratras.

Departementet har til nå vært tilbakeholden med å åpne for denne type behandlingsmetode. I presiseringsbrev av 21. november 2005 uttalte departementet blant annet:

”Departementet vil understreke at generelle fellesregler/rutiner som innskrenker beboernes rettigheter etter rettighetsforskriften vil være i strid med forskriften. Institusjonen kan ikke unnlate å gi beboere rettigheter/frihet de har krav på etter forskriften. Det må også innenfor en slik ”fase-tenkning” foretas konkrete og individuelle vurderinger i forhold til den enkelte beboer for at det skal kunne gjøres inngrep i beboerens rettigheter. Bruk av ”faser” under institusjonsoppholdet krever således en særlig bevissthet rundt anvendelsen av denne

tenkningen/metoden overfor enkeltbeboere for at det ikke skal oppstå tvil om at de interne reglene/rutiner anvendes i samsvar med rettighetsforskriftens formål og enkeltbestemmelser.”

Det har vært reist spørsmål fra flere hold om det i større grad skal åpnes for bruk av ”faser” som behandlingsmetode på barneverninstitusjoner. Departementet vil komme tilbake til dette spørsmålet i et eget høringsnotat der vi vil vurdere om det er behov for lov- og forskriftsendringer.

3.15 Dokumentkravene i forskriften

Rettighetsforskriften benytter i dag ulike begrep som blant annet ”vedtak”, ”rapport” og krav om ”protokollføring” i tilknytning til dokumentasjon av bruk av tvang i de bestemmelsene som hjemler slik bruk. Det har fra flere hold vært uttrykt et ønske om en nærmere gjennomgang av hvilke formelle krav som stilles til avgjørelsen om å benytte tvang og hvilke dokumenter som skal benyttes i de ulike tilfeller av bruk av tvang. Departementet vil derfor foreta en gjennomgang av de ulike dokumentkravene i dagens forskrift.

Ved rømming, jf. dagens § 19, kreves det at det skrives et dokument i form av en egen rapport ved hver eneste tilbakeføring. I denne rapporten skal ungdommen gis anledning til å uttale seg. Dersom tilbakeføringen skjer mot beboerens vilje, skal tilbakeføringen i tillegg protokollføres og begrunnes. Bestemmelsen er klar på at det er den begrunnede protokollen som skal oversendes tilsynsmyndigheten og barneverntjenesten.

I dagens forskrift § 8 fremgår det at vedtak om kontroll av post skal protokollføres og begrunnes. Vedtak om kroppsvisitasjon skal protokollføres og begrunnes etter § 14. Paragraf 16 stiller krav om at vedtak om ransaking av rom og eiendeler skal protokollføres og begrunnes. Vedtak om beslaglegging og tilintetgjøring skal protokollføres og begrunnes, jf. § 17. I § 18 heter det at vedtak om bruk av tvang skal protokollføres og begrunnes. Kravene etter § 19 er omtalt over. Etter § 21 skal vedtak om å nekte beboeren besøk protokollføres og begrunnes. Vedtak om å nekte beboeren å ha telefonkontakt eller lignende skal protokollføres og begrunnes jf. § 22. Begrensninger i adgangen til å bevege seg utenfor institusjonens område skal protokollføres etter § 23 og urinprøver skal etter § 24 protokollføres og begrunnes.

Avgjørelser om bruk av tvang etter rettighetsforskriften er enkeltvedtak etter forvaltningsloven. Forvaltningslovens regler om saksbehandlingen ved enkeltvedtak i forvaltningsloven kapittel IV, V og VI skal således følges. Departementet har i presiseringsbrevet til rettighetsforskriften av 21. november 2005 lagt til grunn at dette imidlertid ikke gjelder når det besluttes å bruke tvang etter dagens forskrift §§ 19, 23 og 24. Her har det vært lagt til grunn at plasseringsvedtaket gir adgang til tvangen (§ 19), at tvangen er nødvendig ut fra formålet med plasseringen (§ 23), eller at tvangsgrunnlaget følger av fylkesnemndas vedtak (§ 24). Departementet uttalte derfor i presiseringsbrevet at noe nytt enkeltvedtak i hvert enkelt tilfelle i tillegg til dette derfor ikke var nødvendig.

Departementet legger fortsatt til grunn at det ikke skal treffes et nytt enkeltvedtak ved hvert tilfelle av bruk av tvang etter bestemmelsene om rømming og urinprøvetaking. Når det gjelder avgjørelser om å begrense bevegelsesfriheten, er departementet imidlertid etter en fornyet vurdering kommet til at slike beslutninger ikke i samme grad følger direkte av nemndas vedtak. Hensynet til ungdommens rettssikkerhet tilsier derfor at det bør treffes nye enkeltvedtak ved hvert tilfelle. Det foreslås derfor som tidligere nevnt at det i forslag til ny §

2) om begrensninger i adgangen til å bevege seg innenfor og utenfor institusjonsområdet nedfelles et krav om enkeltvedtak.

Alle avgjørelser om bruk av tvang skal i tillegg protokollføres. Krav om begrunnelse for enkeltvedtak følger av forvaltningslovens regler. Også avgjørelser om bruk av tvang der det ikke fattes enkeltvedtak, skal begrunnes av hensynet til den enkeltes rettsikkerhet. Det fremgår av merknadene til forskriften at kravet om protokollføring først og fremst er satt for å sikre notoritet slik at tilsynsmyndigheten kan gå gjennom avgjørelsene og vurdere om de er i samsvar med lov og forskrift. Etter departementets oppfatning må kravet til protokoll derfor innebære at avgjørelsene om bruk av tvang foreligger samlet og fortløpende. Det fremgår videre i merknaden til forskriften at det i protokollen skal fremgå når avgjørelsen blir fattet, hvem saken gjelder, og hvem som er ansvarlig for avgjørelsen. Videre skal det angis hvilke regler avgjørelsen bygger på, og det faktiske forholdet som er grunnlaget for avgjørelsen. Departementet har ikke sett det som nødvendig å stille nærmere krav til protokollen, om den skal være innbundet osv.

Departementet vil bemerke at dersom det benyttes samme mal for enkeltvedtak og protokollførelse, må malen utformes slik at kravene til enkeltvedtak i forvaltningsloven ivaretas, der det er krav om at enkeltvedtak skal treffes. Det er således ingen ting i veien for at det benyttes ett og samme dokument til vedtak og protokoll, så lenge kravene til enkeltvedtak i forvaltningsloven ivaretas.

Urinprøver på bakgrunn av samtykke krever ikke et enkeltvedtak. Departementet mener at urinprøvetaking imidlertid skal begrunnes, protokollføres og forelegges tilsynsmyndighetene. Av begrunnelsen skal det fremgå hvilke forhold som foranlediget at samtykke ble innhentet. Det er viktig av hensyn til rettsikkerheten at tilsynsmyndigheten kan gå gjennom avgjørelsen og vurdere om den er i samsvar med lov og forskrift, også når avgjørelsen baserer seg på samtykke. Urinprøvetaking kan påklages. Typisk klagegrunnlag kan være påstand om manglende reelt samtykke, eller at urinprøvetakingen ble foretatt på en ulovlig måte. Dette følger allerede av dagens bestemmelse om samtykke til urinprøver for atferdsplasserte, og vil etter forslaget gjelde også for beboere som samtykker til urinprøver og som ikke er atferdplasserte, se punkt 3.11.

Departementet ser det som hensiktsmessig å presisere i hver enkelt bestemmelse hvilke formkrav og krav til dokumentasjon som faktisk stilles ved avgjørelser om bruk av tvang eller begrensninger i rettighetene. I forslagene til §§ 12, 13, 14, 15, 18, 21, 22 og 23 blir det krav om enkeltvedtak, protokollføring og foreleggelse for tilsynsmyndigheten. I forslagene til §§ 16 og 24 blir det krav om protokollføring og begrunnelse samt foreleggelse for tilsynsmyndigheten. For § 19 blir det krav om rapport og i tillegg krav om protokollføring og begrunnelse i de tilfelle tilbakeføringen skjer mot beboerens vilje.

3.16 Klage over brudd på forskriften

Rettighetsforskriften inneholder egne bestemmelser om rett til å klage. Bruk av tvang og vedtak om bruk av tvang kan påklages til fylkesmannen, jf. dagens forskrift § 25. Med tvang menes handlinger mot beboerens vilje, som for eksempel ransaking, kroppsvisitasjon, fastholding og isolering. Det kan klages til fylkesmannen over vedtak som treffes før tvangen utøves, typisk vedtak om å åpne post, og bruk av tvang som skjer uten forutgående vedtak, typisk bruk av tvang i akutte faresituasjoner. Beboerne kan klage både dersom de mener at institusjonen ikke har lovlig grunnlag (hjemmel) for å bruke tvang, og dessuten også over

graden av tvang eller måten tvangen ble utøvd på. Fylkesmannen skal prøve både om tvangsvedtaket er lovlig, dvs. at det har lov- eller forskriftshjemmel, og om det er forsvarlig, dvs. i samsvar med godt faglig og etisk skjønn. Fylkesmannen treffer et vedtak i saken. Fylkesmannens vedtak er endelig og kan ikke påklages videre.

En avgjørelse om å bruke tvang er et enkeltvedtak etter forvaltningsloven § 2 b). Forvaltningslovens regler om saksbehandling og klage ved enkeltvedtak skal således følges. Som nevnt under drøftelsen av dokumentkravet, mener departementet at det ikke skal kreves noe nytt enkeltvedtak i de tilfeller det besluttes å bruke tvang etter forslag til forskrift §§ 19 og 24, dvs. der en beboer hentes tilbake etter rømming mot sin vilje eller der det kreves avlagt urinprøve. Avgjørelsen om bruk av tvang i disse tilfeller skal imidlertid protokollføres og begrunnes. Departementet mener at beboerne av rettsikkerhetshensyn må kunne klage til fylkesmannen over institusjonens bruk av tvang etter §§ 19 og 24, selv om institusjonen ikke her fatter et eget enkeltvedtak. En beboer kan hevde at urinprøver gjennomføres på en ulovlig måte eller at tilbakeføring etter rømming var foretas uforholdsmessig hardhendt. Tilsvarende vil gjelde der urinprøve avlegges etter samtykke, jf. omtalen under punkt 3.11. En slik klage bør etter sitt innhold behandles etter reglene om klage over enkeltvedtak. Dersom det følger av nemndas vedtak at det kan tas urinprøver, vil selvsagt ikke fylkesmannen ved sin klagebehandling kunne overprøve dette og fastslå at det ikke er adgang til å kreve urinprøver. Av dette følger at en klage over at det kreves urinprøver i et tilfelle der adgangen til dette følger av nemndas vedtak, vil kunne avvises av fylkesmannen. Tilsvarende vil gjelde for klager over at man blir tilbakeført ved rømming når dette følger av plasseringsgrunnlaget.

En klage over en avgjørelse om bruk av tvang der tvangsbruken allerede har skjedd, vil naturlig nok bare kunne resultere i kritikk mot institusjonen og ikke i at tvangen ikke utøves. Fylkesmannen kan fastslå at tvangsbruken var i strid med beboerens rettigheter, men fylkesmannen kan ved sin klagebehandling ikke få tvangen ugjort. Slik sett blir fylkesmannens klagevedtak her noe annerledes enn en klage over for eksempel et vedtak om å åpne posten. Dersom fylkesmannen her gir klager medhold, skal posten ikke åpnes. Fylkesmannens behandling av en klage over bruk av tvang som allerede er gjennomført, skal likevel følge reglene for klage over enkeltvedtak.

En beboer som mener det er begått andre brudd på forskriften enn bruk av tvang, kan i dag ta dette opp med fylkesmannen etter dagens forskrift § 26. En slik rett til å ta forhold opp med fylkesmannen har også beboerens foresatte og andre personer som har særlig tilknytning til beboeren, for eksempel barneverntjenesten.

Tilsynsforskriften § 11 har nærmere regler om fylkesmannens klagebehandling. Bestemmelsen lyder:

”§ 11. Klagebehandling

Tilsynsmyndigheten skal behandle alle muntlige og skriftlige henvendelser fra barna og deres foresatte. Klager som gjelder enkeltvedtak følger reglene i forvaltningsloven kapittel VI med visse særregler, se lov om barneverntjenester § 6-1, jf. særlig § 6-5 og § 6-6. For andre henvendelser gjelder reglene her.

Tilsynsmyndigheten må sørge for at de påklagede forhold blir best mulig belyst og eventuelt sørge for tiltak etter § 12.

I tilfelle der tilsynsutvalg ikke er oppnevnt, må fylkesmannen behandle klagen eller henvendelsen og eventuelt sørge for tiltak etter § 12.

Henvendelser som gjelder tvangsbruk skal uansett behandles av fylkesmannen.

*Det er ingen frist for henvendelser som ikke gjelder enkeltvedtak.
Det skal føres særskilt protokoll over henvendelsene.
Klageren skal underrettes om utfallet.”*

Et enkeltvedtak er et vedtak som er bestemmende for en persons rettigheter og plikter. Bruk av tvang skal alltid anses som et enkeltvedtak. Ved klage over bruk av tvang skal fylkesmannens klagebehandling således følge reglene i forvaltningsloven kapittel VI. Etter rettighetsforskriften har den enkelte beboer rett til vern om sin personlige integritet og institusjonen skal respektere blant annet den enkeltes religionsfrihet. En nektelse av for eksempel å delta på gudstjenester vil være styrende for ungdommens rettigheter. En klage over et slikt avslag bør etter sin karakter behandles etter reglene i forvaltningsloven kapittel VI.

En klage som har karakter av en beklagelse over for eksempel dårlig mat, stygge rom, og lignende vil det ikke være naturlig å behandle som en klage over brudd på rettighetsforskriften som skal følge reglene for klage over enkeltvedtak. Slike henvendelser /beklager vil imidlertid kunne behandles av fylkesmannen etter reglene i tilsynsforskriften § 11 annet ledd flg.

Klagens innhold

Et sentralt spørsmål er hvilke kriterier en henvendelse fra en beboer til fylkesmannen må oppfylle for at henvendelsen skal oppfattes som en klage, og dermed utløse ordinær klagebehandling. Enkelte fylkesmenn har fremholdt at de mottar dårlig funderte klager, uten begrunnelser og ofte bare i form av at ungdommen har krysset av i tvangsprotokollen for at de ønsker å klage. Departementet ser at det fra fylkesmannens side kan være ønskelig at klager begrunner klagen. Etter departementets vurdering kan det imidlertid ikke stilles noe generelt krav om at beboeren kan gi noen begrunnelse for klagen. Det kan være barn relativt langt ned i alder plassert på barneverninstitusjoner og enkelte av de eldre barna/ungdommene kan ha dårlige lese- og skriveferdigheter. Av rettssikkerhetsmessige hensyn er det derfor ikke ønskelig at kravene til innholdet i en klage settes for strengt. Fylkesmannen må i tilfeller der klagen ikke er begrunnet, undersøke saken nærmere med klageren.

Hvem kan klage

Beboeren selv kan selvfølgelig alltid klage over brudd på forskriften til fylkesmannen. Det samme gjelder beboerens foresatte. Departementet har i brev av 31. januar 2006 til Fylkesmannen i Rogaland uttalt at foreldre som er fratatt omsorgen for barna, men som har foreldreansvaret i behold, også bør ha rett til å klage over bruk av tvang etter dagens § 18. Departementet mener at foreldre som er fratatt omsorgsansvaret men som har foreldreansvaret i behold, også bør kunne klage til fylkesmannen over andre brudd på rettighetsforskriften.

Barneverntjenesten har en rolle med hensyn til å følge barna også etter at de er plassert på institusjon. Barneverntjenesten vil naturlig være i dialog med institusjonen om forholdene rundt barnet, og vil kunne ta opp forhold de er bekymret for både med institusjonen, med Bufetat og selvfølgelig også direkte med fylkesmannen. Også andre som ikke har partsstatus og dermed formell klagerett, men som mener det er begått brudd på forskriften, vil kunne ta dette opp med fylkesmannen.

Departementets forslag

Departementet har et ønske om å forenkle rettighetsforskriften for derigjennom å lette tilgjengeligheten for brukerne. Vi foreslår derfor at reglene om klage over brudd på

rettighetsforskriften samles i én bestemmelse. Det foreslås presisert at klager over brudd på rettighetsforskriften skal behandles etter forvaltningslovens regler mens øvrige klager/beklagelser behandles etter reglene i tilsynsforskriften § 11.

4. Økonomiske og administrative konsekvenser

Forslaget til revidert forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold på barneverninstitusjon innebærer endringer og presiseringer som ikke vil medføre vesentlige økonomiske konsekvenser. Barne-, ungdoms- og familieetaten foretar regelmessig opplæring av ansatte på institusjoner om regelverket, herunder rettighetsforskriften. Opplæringen i den reviderte forskriften antas å kunne tas innenfor denne eksisterende opplæringsvirksomheten. Fylkesmennene antas også å kunne skaffe seg nødvendig kunnskap om endringene innenfor eksisterende rammer. Departementet legger derfor til grunn at endringene heller ikke vil medføre vesentlige administrative konsekvenser.

5. Departementets forslag til revidert forskrift

Kapittel 1. Generelle bestemmelser

§ 1 Formål

Formålet med denne forskriften er å sikre at institusjonen gir beboerne forsvarlig omsorg og behandling. Institusjonens ansvar for å gi forsvarlig omsorg innebærer blant annet å gi beboerne vern og beskyttelse, tydelige rammer for å sikre trygghet og god utvikling, oppfølging av skole og fritidsaktiviteter, stabil og god voksenkontakt, opplevelse av mestring og å bli sett og hørt, samt å lære beboerne respekt og toleranse. Hva som er å anse som forsvarlig omsorg vil avhenge av beboerens alder og modenhet.

Formålet er videre å sikre at beboerne blir behandlet hensynsfullt og med respekt for den enkeltes integritet, og at rettssikkerheten til beboerne blir ivaretatt.

§ 2 Virkeområde

Forskriften gjelder ved alle plasseringer av barn på institusjoner som omfattes av barnevernloven kapittel 5 og omsorgssentre for mindreårige som omfattes av barnevernloven kapittel 5 A.

§ 3 Taushetsplikt

Enhver som utfører tjeneste eller arbeid for institusjonen, har taushetsplikt etter barnevernloven § 6-7.

§ 4. Innsyn i opplysninger og oppbevaring og behandling av opplysninger

Beboerens rett til å se opplysninger om seg selv følger av lov av 14. april 2000 nr. 31 om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven) § 18 mv.

Personopplysninger skal behandles i henhold til personopplysningsloven med forskrifter.

§ 5. Medisinsk tilsyn og behandling

Den enkelte beboer har rett til nødvendig medisinsk tilsyn og behandling under institusjonsoppholdet.

§ 6. Oppbevaring av økonomiske midler m.m.

Institusjonen skal sørge for at beboerne kan oppbevare private eiendeler, penger mv. på en forsvarlig måte. Dersom en beboer av hensyn til f.eks. alder ikke kan ta hånd om slike eiendeler, har institusjonen plikt til å oppbevare dem på en forsvarlig måte.

Institusjonen skal føre oversikt over penger og private eiendeler som den mottar til oppbevaring fra beboeren.

Kapittel 2. Beboerens rettigheter

§ 7. Vern om personlig integritet

Institusjonen skal drives på en slik måte at beboerens personlige integritet blir ivaretatt.

Den enkelte beboer skal selv kunne bestemme i personlige spørsmål så langt dette lar seg forene med formålet med oppholdet og institusjonens ansvar for å gi forsvarlig omsorg for den enkelte, herunder er forenelig med beboerens alder og modenhet. Likeså skal bestemmelsesretten la seg forene med institusjonens ansvar for driften, herunder ansvaret for trygghet og trivsel for alle på institusjonen.

Innenfor de rammer som følger av annet ledd skal institusjonen bl.a.:

- a) sørge for at beboeren får ivaretatt retten til å bli hørt og retten til medbestemmelse, herunder får delta ved utformingen av institusjonens daglige liv og ved avgjørelsen av andre forhold som berører beboeren,
- b) legge til rette for at beboeren får ivaretatt sine personlige interesser og delta i ønskede fritidsaktiviteter,
- c) vise respekt for og ta hensyn til beboerens og foreldrenes livssyn og kulturelle bakgrunn,
- d) vise respekt for beboerens rett til tanke-, samvittighets- og religionsfrihet.

Beboeren skal ikke utsettes for utilbørlig påvirkning eller påtrykk av livssynsmessig, politisk eller ideologisk art.

§ 8. Forbud mot innskrenkninger i beboernes rettigheter

Det kan ikke inngås avtaler eller innføres husordensregler, rutiner eller lignende som innskrenker beboernes rettigheter etter denne forskriften. Husordensregler, rutiner eller lignende må ikke anvendes på en måte som vil være urimelig overfor beboeren i det enkelte tilfellet.

§ 9. Adgangen til å bevege seg innenfor og utenfor institusjonens område

Beboeren skal ha rett til å bevege seg innenfor og utenfor institusjonens område, med de begrensninger som fastsettes ut fra institusjonens ansvar for å gi forsvarlig omsorg for den enkelte og ansvaret for trygghet og trivsel for alle på institusjonen.

Beboeren skal i størst mulig grad kunne nyttiggjøre seg de tilbud som finnes i lokalsamfunnet, herunder skole- og fritidstilbud.

§10. Samvær og besøk i institusjonen

Beboeren skal fritt kunne motta besøk og ha det samvær med andre som han/hun ønsker under institusjonsoppholdet, med mindre noe annet følger av fylkesnemndas vedtak. Institusjonen kan likevel begrense samvær og besøk i kraft av sitt ansvar for å gi forsvarlig omsorg for den enkelte. Institusjonen kan også fastsette regler ut fra institusjonens ansvar for driften, herunder hensynet til trygghet og trivsel for alle på institusjonen.

Institusjonen skal legge forholdene til rette slik at det kan gjennomføres gode samvær og besøk for den enkelte beboer.

Institusjonen skal arbeide for å fremme kontakten mellom beboeren og familie/pårørende, dersom slikt samvær ikke er regulert eller avskåret i fylkesnemndas eller barneverntjenestens vedtak. Institusjonen skal herunder legge forholdene til rette slik at

foreldre som har små barn på institusjonen skal kunne ta del i barnets stell og gis overnattingsmuligheter.

§ 11. Elektroniske kommunikasjonsmidler

Beboeren skal fritt kunne benytte elektroniske kommunikasjonsmidler under institusjonsoppholdet. Institusjonen kan likevel begrense bruken i kraft av sitt ansvar for å gi forsvarlig omsorg for den enkelte og institusjonens ansvar for driften, herunder hensynet til trygghet og trivsel for alle på institusjonen. Institusjonen kan inndra det elektroniske kommunikasjonsmiddelet for en helt kortvarig periode når beboeren ikke retter seg etter institusjonens avgjørelse om å begrense bruken.

Kapittel 3 Bruk av tvang

§ 12. Kroppsvisitasjon

Institusjonens styrer eller stedfortreder kan, ved inntak eller under oppholdet i institusjonen, bestemme at det skal foretas kroppsvisitasjon av beboer dersom det foreligger begrunnet mistanke om at beboeren besitter tyvegods, farlige gjenstander, rusmidler eller andre skadelige medikamenter, for eksempel dopingmidler, samt utstyr til bruk av rusmidler og andre skadelige medikamenter.

Kroppsvisitasjon kan bare omfatte kroppens overflater, munnhulen, samt gjennom søking av klær.

Dersom beboeren eller ansatt som skal foreta kroppsvisitasjon ønsker det, skal kroppsvisitasjon gjennomføres med to ansatte til stede. Kroppsvisitasjonen skal foretas av personer med samme kjønn som beboeren, og skal skje så skånsomt som mulig.

Avgjørelsen om kroppsvisitasjon skal treffes i form av enkeltvedtak i samsvar med reglene i forvaltningsloven kapittel IV, V og VI. Avgjørelsen skal i tillegg protokollføres og forelegges tilsynsmyndigheten.

§ 13. Ransaking av rom og eiendeler

Institusjonens styrer eller stedfortreder kan, ved inntak eller under oppholdet i institusjonen, bestemme at det skal foretas ransaking av beboerens rom eller eiendeler dersom det foreligger begrunnet mistanke om at beboeren besitter tyvegods, farlige gjenstander, rusmidler eller andre skadelige medikamenter, for eksempel dopingmidler, samt utstyr til bruk av rusmidler og andre skadelige medikamenter.

Ransaking av rom og eiendeler skal foretas mens beboeren er til stede, med mindre dette er uforholdsmessig vanskelig fordi beboeren har forlatt institusjonen uten samtykke, ikke ønsker å være til stede eller lignende. Ransakingen skal skje så skånsomt som mulig.

Avgjørelsen om ransaking av rom eller eiendeler skal treffes i form av enkeltvedtak i samsvar med reglene i forvaltningsloven kapittel IV, V og VI. Avgjørelsen skal i tillegg protokollføres og forelegges tilsynsmyndigheten.

§ 14. Beslaglegging, tilintetgjøring eller overlevering til politiet

Farlige gjenstander, rusmidler og andre skadelige medikamenter, for eksempel dopingmidler, samt utstyr til bruk av rusmidler og andre skadelige medikamenter som blir funnet ved inntak eller under opphold i institusjonen, kan beslaglegges, tilintetgjøres eller overleveres til politiet. Ulovlige rusmidler, medikamenter eller gjenstander skal overleveres til politiet. Tyvegods som beslaglegges skal overleveres til politiet eller tilbakeleveres til rette eier.

Avgjørelse om beslaglegging og tilintetgjøring skal treffes i form av enkeltvedtak i samsvar med reglene i forvaltningsloven kapittel IV, V og VI. Avgjørelsen skal i tillegg

protokollføres og forelegges tilsynsmyndigheten. Det skal fremgå av vedtaket hva som er beslagnlagt eller tilintetgjort.

§ 15. Beboernes korrespondanse

Det er ikke tillatt å føre kontroll med beboernes korrespondanse, herunder elektronisk korrespondanse.

Beboerne skal fritt kunne sende og motta post. Post som kommer inn til institusjonen kan likevel kontrolleres når det er begrunnet mistanke om at forsendelsen inneholder rusmidler eller farlige gjenstander.

Kontrollen skal foregå ved at posten åpnes av institusjonens leder eller stedfortreder i nærvær av postens mottaker eller avsender.

Avgjørelse om kontroll med korrespondanse skal treffes i form av enkeltvedtak i samsvar med reglene i forvaltningsloven kapittel IV, V og VI. Avgjørelsen skal i tillegg protokollføres og forelegges tilsynsmyndigheten.

Ved klage over vedtak om kontroll skal ikke kontrollen foretas før klagebehandlingen er avsluttet.

§ 16. Urinprøver

Institusjonen kan ikke kreve at beboer avlegger urinprøver.

Beboeren kan samtykke til å avlegge urinprøver. Samtykke kan gis under oppholdet. Samtykket skal være skriftlig. Er beboer under 15 år, skal også de med foreldreansvaret samtykke. Samtykket kan når som helst trekkes tilbake.

Institusjonen skal ha regler for avleggelse av urinprøver. Beboer skal gjøres kjent med reglene for urinprøvetaking før samtykke kan gis. Urinprøvene skal for øvrig håndteres i samsvar med Helsedirektoratets retningslinjer for slike prøver.

Avgjørelse om å avlegge urinprøver skal protokollføres, begrunnes og forelegges tilsynsmyndigheten.

§ 17. Bruk av tvang eller makt

Tvangsmedisinering, fysisk refsing, isolasjon, mekaniske tvangsmidler eller annen bruk av tvang eller makt er ikke tillatt verken i straffe-, behandlings- eller oppdragelsesøyemed. Mindre inngripende fysisk tvang eller makt, som for eksempel kortvarig fastholding eller bortvisning fra fellesrom, kan imidlertid anvendes når dette er åpenbart nødvendig som ledd i institusjonens ansvar for å gi forsvarlig omsorg.

§ 18. Tvang i akutte faresituasjoner

Dersom det er uomgjengelig nødvendig for å avverge fare for skade på person eller vesentlig skade på eiendom, kan det etter alminnelige nødretts- og nødvergebetraktninger, jf. straffeloven § 47 og § 48, anvendes nødvendig tvang. Det er imidlertid en forutsetning at lempeligere midler vurderes som nytteløse eller har vist seg åpenbart forgjeves eller utilstrekkelige.

Tvangsbruken må i slike tilfeller ikke overstige det som er nødvendig for å avverge skaden. Tiltaket skal opphøre straks skaden eller faren er avverget.

Tvangsmedisinering må i slike tilfeller bare besluttes av og utføres av kompetent medisinsk personell.

Dersom situasjonen gjør det nødvendig å isolere beboeren, jf. første ledd, skal minst en av personalet alltid være til stede i rommet eller i naborom med ulåst dør til isolatet. Isolering er bare tillatt i rom med vindu og med minst 8m² gulvflate. Bruk av isolat kan besluttes av institusjonens leder eller den lederen gir fullmakt.

Avgjørelse om å bruke tvang skal treffes i form av enkeltvedtak i samsvar med reglene i forvaltningsloven kapittel IV, V og VI. Avgjørelsen skal i tillegg protokollføres og forelegges tilsynsmyndigheten.

§ 19. Tilbakeføring ved rømming

Med rømming forstås de tilfeller hvor beboeren forlater institusjonen uten tillatelse eller unnlater å komme tilbake til institusjonen etter fravær.

Ved rømming skal institusjonen straks varsle barneverntjenesten. Institusjonen skal varsle politiet med mindre dette ikke er nødvendig. Beboerens foresatte bør varsles så raskt som mulig. Varsling av foresatte skal som hovedregel foretas av barneverntjenesten.

Når beboeren rømmer, skal institusjonen, om mulig i samarbeid med foresatte og barneverntjenesten, prøve å bringe beboeren frivillig tilbake til institusjonen.

Dersom plasseringsgrunnlaget gir adgang til det, kan beboeren om nødvendig bringes tilbake til institusjonen mot sin vilje.

Enhver tilbakeføring skal skje så skånsomt som mulig, og på en måte som ivaretar beboerens integritet.

Ved hver tilbakeføring skal det skrives en rapport om forholdet, hvor beboeren har anledning til å uttale seg. I de tilfeller beboeren bringes tilbake mot sin vilje, skal tilbakeføringen protokollføres og begrunnes. Protokollen skal sendes barneverntjenesten og forelegges tilsynsmyndigheten.

Kapittel 4 Særlige regler ved plassering etter §§ 4-24 og 4-26

§ 20. Forskriftens anvendelse overfor beboere plassert etter § 4-24 og § 4-26

Bestemmelsene i forskriftens kapittel 1, 2, 3 og 5 gjelder tilsvarende overfor beboere som er plassert etter § 4-24 og § 4-26, med de særregler som følger av dette kapitlet. Dette gjelder også beboere som er plassert ved midlertidige vedtak etter barnevernloven § 4-25 annet ledd annet punktum.

§ 21. Begrensninger i adgangen til å bevege seg innenfor og utenfor institusjonens område

Institusjonen kan begrense beboerens adgang til å forlate institusjonsområdet og til å bevege seg fritt innenfor institusjonsområdet i den utstrekning det er nødvendig ut fra formålet med plasseringen. Institusjonen må fortløpende vurdere om tvangen skal opprettholdes.

Avgjørelsen om å begrense adgangen til å forlate institusjonsområdet og til å bevege seg fritt innenfor institusjonsområdet skal treffes i form av enkeltvedtak i samsvar med reglene i forvaltningsloven kapittel IV, V og VI. Avgjørelsen skal i tillegg protokollføres og forelegges tilsynsmyndigheten.

§ 22. Besøk i institusjonen

Institusjonen kan nekte beboeren besøk hvis det er nødvendig av hensyn til behandlingsopplegget eller formålet med plasseringen. Institusjonen må fortløpende vurdere om tvangen skal opprettholdes.

Besøk kan ikke nektes dersom det vil være urimelig overfor beboeren i det enkelte tilfellet. Det er ikke adgang til å nekte beboeren besøk av advokat, barneverntjeneste, tilsynsmyndighet, helsepersonell som er beboerens behandler, prest, annen sjelesørger eller lignende.

Avgjørelse om å nekte beboeren besøk skal treffes i form av enkeltvedtak i samsvar med reglene i forvaltningsloven kapittel IV, V og VI. Avgjørelsen skal i tillegg protokollføres og forelegges tilsynsmyndigheten.

§ 23. Elektroniske kommunikasjonsmidler

Institusjonen kan nekte beboeren å bruke elektroniske kommunikasjonsmidler dersom det er nødvendig av hensyn til behandlingsopplegget eller formålet med plasseringen. Institusjonen kan inndra det elektroniske kommunikasjonsmiddelet når beboeren ikke retter seg etter institusjonens avgjørelse om å nekte bruk. Institusjonen må fortløpende vurdere om tvangen skal opprettholdes.

Bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler kan ikke nektes dersom det vil være urimelig overfor beboeren i det enkelte tilfellet. Det er ikke adgang til å nekte beboere å ha kontakt med advokat, barneverntjeneste, tilsynsmyndighet, helsepersonell som er beboerens behandler, prest, annen sjelesørger eller lignende.

Avgjørelse om å nekte bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler skal treffes i form av enkeltvedtak i samsvar med reglene i forvaltningsloven kapittel IV, V og VI. Avgjørelsen skal i tillegg protokollføres og forelegges tilsynsmyndigheten.

§ 24. Urinprøver

Ved plassering etter § 4-24 kan urinprøver kreves avlagt dersom det følger av fylkesnemndas vedtak.

Beboeren kan samtykke til å avlegge urinprøver. Samtykke kan gis både ved inntak og under oppholdet. Samtykket skal være skriftlig. Er beboer under 15 år, skal også de med foreldreansvaret samtykke. Samtykket kan når som helst trekkes tilbake.

Institusjonen skal ha regler for når urinprøver kan kreves avlagt og for prosedyrer rundt avleggelsen. Beboer skal gjøres kjent med reglene for urinprøvetaking ved inntak i institusjonen. Urinprøvene skal for øvrig håndteres i samsvar med Helsedirektoratets retningslinjer for slike prøver.

Avgjørelse om å avlegge urinprøver skal protokollføres, begrunnes og forelegges tilsynsmyndigheten.

Kapittel 5. Klage

§ 25. Klage over brudd på forskriften

Dersom beboeren selv eller de foresatte mener det er begått brudd på forskriften, kan dette påklages til fylkesmannen.

Klager som gjelder bruk av tvang, vedtak om tvang, brudd på integritetsvernet eller andre brudd på forskriften følger reglene i forvaltningsloven kapittel VI. Klagen fremmes direkte for fylkesmannen som kan prøve alle sider av saken.

Henvendelser om andre forhold knyttet til opphold på institusjonen behandles av fylkesmannen etter reglene i tilsynsforskriften § 11.

Institusjonens leder skal gjøre klageadgangen kjent for dem det gjelder, og skal levere ut skriftlig materiale om klageadgangen.